

Ο κήπος της Εδέμ

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΖΙΩΤΗ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΡΑΣ

Ο κήπος της Εδέμ

Αναζήτηση των φυτών της ορθόδοξης λατρείας.

Περιεχόμενα:

Εισαγωγή	5
Φυτά στην Ορθόδοξη λατρεία	7
Ακακία Κωνσταντινουπόλεως	8
Αλόη	9
Αναστατική	11
Ανεμώνη	13
Ψινθος / Αρτεμισία	15
Καλάμι	17
Λιβάνι	19
Κέδρος	21
Χαρουπιά	23
Κερκίδα/Κουτσουπιά	25
Μύρο	27
Νάρδος/Ναρδοστάχυς	28
Κυπαρίσσι	30
Συκιά	33
Συκομορέα	35
Καρυδιά	37
Δάφνη	38
Κρίνος της Παναγίας / Λίλιο	40
Κρίνος Χαλκηδόνιος	42
Ύσσωπος	43
Μηλιά	44
Μαύρη μουριά / Συκαμινιά	46
Μυρτιά	48
Βασιλικός	50
Ελιά	52
Ορνιθόγαλο	55
Πασιφλόρα / Παθανθές	57
Φοίνικας	59
Σχίνος / Σκίνος	61
Αμυγδαλιά	63
Ροδιά	64
Βελανιδιά / Δρυς	66
Τριανταφυλλιά	67
Δενδrolίβανο	70
Βάτος	72
Αφάνα	75
Κολοκύθι του Ιωνά	77
Σόργο	79
Σιτάρι	81
Αμπέλι	83

Περιγραφή βοτανικού κήπου "Ο Κήπος της Εδέμ"	85
Επίλογος	92
Βιβλιογραφία	94

1. Εισαγωγή

Ο ψαλμικός στίχος *«Ὡς ἐμεγαλύνθη τα ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»* (Ψαλμ. 103, 24) είναι ένα αγιογραφικό χωρίο που υποδηλώνει ότι η φύση είναι ένας δρόμος που οδηγεί στο Θεό.

Αυτή η στενή σχέση του θείου με το φυσικό περιβάλλον είναι μια πραγματικότητα που ισχύει σε όλες τις θρησκείες του κόσμου. Μία διαφορά μεταξύ τους βρίσκεται στην αντίληψη που έχει καθεμιά από τις θρησκείες για το ρόλο του φυσικού περιβάλλοντος στην κοσμοθεωρία της. Αν δηλαδή το κατατάσσουν στην κατηγορία του δημιουργού ή του δημιουργήματος.

Ὡς μια μορφή του θείου βλέπουν το φυσικό περιβάλλον κάποιες αρχαίες θρησκείες με οπαδούς και στις μέρες μας, όπως οι παγανιστές, οι πανθεϊστές, οι ανιμιστές, οι πολυθεϊστές. Οι παγανιστές – φυσιολάτρες λατρεύουν τη Μητέρα Φύση. Οι πανθεϊστές ταυτίζουν το Θεό με τη φύση. Οι ανιμιστές θεωρούν ότι όλα τα όντα του φυτικού βασιλείου έχουν ψυχή. Οι πολυθεϊστές πιστεύουν ότι οι θεοί εκφράζουν όψεις της κοσμικής πραγματικότητας, μερικές απ' τις οποίες αποτελούν κομμάτια του φυσικού περιβάλλοντος. Στην κατηγορία αυτή ανήκει και η αρχαία ελληνική θρησκεία. Ήδη από τη Μινωϊκή θρησκεία οι γυναικείες θεότητες είχαν σχέση με τη βλάστηση, ενώ κάτι ανάλογο συνέβαινε σε όλες τις αρχαίες ανατολικές θρησκείες. Στον Ινδουϊσμό, μέσα σε έναν ατέρμονο κύκλο μετενσαρκώσεων, κάθε ύπαρξη μπορεί να ήταν ή να γίνει στο μέλλον δένδρο ή φυτό. Στα αφρικανικά θρησκευμάτα διάχυτη είναι η αντίληψη ότι μέσα στα στοιχεία της φύσης κατοικούν πνεύματα. Στο Σιντοϊσμό τα φυτά είναι «κάμι», ενώ τα σπουδαιότερα ιερά είναι τοπία με φυσική ομορφιά.

Τα επί μέρους στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος παίζουν σημαντικό ρόλο σε όλες σχεδόν τις θρησκείες. Μέσα από την καιόμενη βάτο αποκαλύπτεται ο Θεός στο Χριστιανισμό, αλλά και στον Ιουδαϊσμό. Οι θεοί της αρχαίας Ελλάδας έχουν τα δικά τους σύμβολα: ο Δίας τη βελανιδιά, η Ήρα τη ροδιά, ο Απόλλωνας τη δάφνη, η Αθηνά την ελιά, η Αφροδίτη τη μυρτιά. Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα έγινε Βούδας κάτω από το ιερό δένδρο μπόντι. Στον Ινδουϊσμό τα λουλούδια θεωρούνται σύμβολο της αγνότητας και της αναγέννησης.

Στο Χριστιανισμό γίνεται σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στην κτίση και στον κτίσαντα και καταργείται κάθε πανθεϊστική σύγχυση. Η φύση δημιουργείται *«καλή λίαν»* από το Θεό, μετά από εντολή του οποίου, την τρίτη ημέρα της δημιουργίας, η γη *«εξήνεγκεν βοτάνην χόρτου σπείρον σπέρμα κατά γένος και καθ' ομοιότητα και ξύλον κάρπιμον ποιούν καρπόν, ού το σπέρμα αυτού ἐν αὐτῷ, κατά γένος ἐπὶ τῆς γῆς»* (Γεν. 1, 12). Ο άνθρωπος, ως μία ενιαία και αδιατάρακτη ψυχοσωματική οντότητα τοποθετείται στον κήπο της Εδέμ.

Η πτώση του ανθρώπου συμπαρέσυρε τη φύση η οποία πλέον, με ευθύνη του ανθρώπου, «*συστενάζει και συνωδίνει*» (Ρωμ. 8, 22). Ο άνθρωπος αγνοώντας τη θεϊκή εντολή να «*φυλάττει*» το περιβάλλον μετατρέπεται σε εκμεταλλευτή. Η ακόρεστη χρήση των υλικών αγαθών διαταράσσει την οικολογική ισορροπία. Η μανία τής υπερκατανάλωσης τον κάνει να μην μπορεί να διακρίνει το πραγματικό του συμφέρον και να γίνεται αυτοκαταστροφικός.

Αντίθετη είναι η πορεία που ακολουθεί αυτός που αποδέχεται και εφαρμόζει τις ευαγγελικές αρχές για συνετή χρήση των υλικών αγαθών με κριτήριο όχι πια την πλεονεξία αλλά την κάλυψη των αναγκών όλων των ανθρώπων. Στο χώρο της Εκκλησίας όλα τα γεννήματα της γης αγιάζονται και συμμετέχουν στη δοξολογία του Τριαδικού Θεού. Ο Χριστός είναι η άμπελος, οι πιστοί τα κλήματα (Ιω. 15, 5) και ο Πατέρας είναι ο γεωργός (Ιω. 15, 1). Το ψωμί και το κρασί έχουν την υπέρτατη τιμή να γίνονται το Σώμα και το Αίμα του Χριστού. Στην ορθόδοξη λατρεία φυτά, δένδρα, θάμνοι και κάθε στοιχείο της χλωρίδας ευλογείται και έχει τον πραγματικό ή συμβολικό διδακτικό ρόλο του.

Όλα αυτά βέβαια αποτελούν κατά την ορθόδοξη θεολογία προεικόνιση των μελλόντων, καθώς προσδοκούμε «*καινούς ουρανούς και καινήν γην*» (Β΄ Πέτρου 3, 13). Τότε που η κτίση «*ελευθερωθήσεται από της δουλείας της φθοράς εις την ελευθερίαν της δόξης των τέκνων του Θεού*» (Ρωμ. 8, 21). Την ημέρα εκείνη που ο Χριστός θα εκπληρώσει την υπόσχεσή του ότι θα πει ξανά από το «*γέννημα της αμπέλου*», όταν θα είναι «*καινόν εν τη Βασιλεία του Θεού*» (Μκ 14, 25).

2. Φυτά στην ορθόδοξη λατρεία

Όπως αναφέρεται και στην εισαγωγή, στην ορθόδοξη λατρεία τα φυτά παίζουν σημαντικό ρόλο είτε αναφερόμενα στην Αγία Γραφή, είτε μετέχοντα αυτά ή οι καρποί τους στη θεία λατρεία, είτε συναντώνται χρησιμοποιούμενα για τον ευπρεπισμό στις ακολουθίες-πανηγύρεις. Αυτός είναι ο κύριος λόγος που επιλέχθηκαν αυτά τα φυτά που παρουσιάζονται παρακάτω, με μοναδικό γνώμονα και κριτήριο επιλογής τους τα προαναφερόμενα. Βεβαίως στην έρευνα για να τεκμηριωθεί η θεολογική ορθότητα στην επιλογή τους, εκτός της αναφοράς τους (όπου γίνεται και παραπομπή) σε προηγούμενα κείμενα δεν παραλήφθηκε οπωσδήποτε η παρουσία τους στο γεωγραφικό χώρο που τελέστηκε θαύμα, μυστήριο ή απλή αναφορά στην Αγία Γραφή, άρα αποκλείονται άλλα είδη άλλων περιοχών. Η τεκμηρίωση βεβαίως από φυτολογικής πλευράς έρχεται από την παρουσία συγκεκριμένων ειδών-ποικιλιών στους Αγίους Τόπους και στον Ελλαδικό χώρο. Με αυτά λοιπόν τα κριτήρια απομονώθηκαν τα παρακάτω φυτά:

Ακακία Κωνσταντινουπόλεως

Albizia julibrissin

Fabaceae

Εικόνα 1: *Albizia julibrissin*

Καταγωγή: Ιράν, Ιαπωνία. Στην Ελλάδα συναντάται ως καλλωπιστικό σε δενδροστοιχίες και σε κήπους.

Περιγραφή: Δέντρο φυλλοβόλο, πλαγιόκλαδο, γρήγορου ρυθμού ανάπτυξης, ύψους 8 – 10 μέτρων και διαμέτρου 6 – 8 μέτρων, με μορφή κόμης ομπρελοειδή μέχρι ακανόνιστη. Φύλλα δις σύνθετα, πτεροειδή με μικρά φυλλάκια ημισελινοειδή, ανοιχτοπράσινα. Άνθη λευκορόδινα, σφαιρικά με υφή σαν μετάξι, σε επάκριες ταξιανθίες, φόβες, καρποί χέδρωπες.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αντέχει στο κρύο, στην ξηρασία στα αλατούχα εδάφη, δεν ανέχεται το πολύ ασβέστιο στο έδαφος. Χρειάζεται κλάδεμα για διατήρηση του σχήματος.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Καλλωπιστική αξία: Οφείλεται στην μορφή της κόμης, στο ανάλαφρο φύλλωμα και κυρίως στην πλούσια και πολύ μεγάλης διάρκειας ανθοφορία.

Χρήσεις: Φυτεύονται μοναχική ή σε ομάδες για σκίαση καθιστικών χώρων και σε δενδροστοιχίες πάρκων.

Εκκλησιαστική χρήση: Δεν αναφέρεται στις γραφές. Η ονομασία του φυτού, που παραπέμπει στην ανάμνηση της βασιλεύουσας Κωνσταντινούπολης ίσως είναι ο λόγος της συχνής παρουσίας του στους περιβόλους των εκκλησιών.

Αλόη

Aloe vera

Aloaceae

Εικόνα 2: *Aloe vera*

"ἦλθε δὲ καὶ Νικόδημος ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡς λίτρας ἑκατόν."

Κατά Ιωάννην 19, 39

"Ἦρθε επίσης και ο Νικόδημος, αυτός που την πρώτη φορά είχε πάει νύχτα να συναντήσει τον Ιησού· αυτός έφερε ένα μίγμα από σμύρνα και αλόη, εκατό περίπου λίβρες."

Καταγωγή: Κατάγεται από τη Β. Αφρική. Στην Ελλάδα συναντάται ως καλλωπιστικό σε βραχόκηπους.

Περιγραφή: Αειθαλές, παχύφυλλο είδος με ακιδωτά πράσινα φύλλα και κιτρινοπορτοκαλί άνθη από Μάιο έως Ιούλιο.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσονται σε ηλιόλουστες, προστατευόμενες από παγετούς θέσεις, σε ελαφριά, γόνιμα, στραγγιζόμενα εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται πολύ εύκολα με διαίρεση.

Χρήσεις: Φυτεύεται σε βραχόκηπους και γλάστρες. Κατάλληλα για παραθαλάσσιες φυτεύσεις.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Όταν ο Ιησούς παρέδωσε το πνεύμα πάνω στο σταυρό, ο Ιωσήφ κατέβασε το σώμα Του από το σταυρό. Έπειτα ο Νικόδημος έφερε ένα μίγμα από σμύρνα και αλόη περίπου εκατό λίβρες (γύρω στα τριάντα σημερινά κιλά). Κατόπιν πήραν το σώμα του Ιησού

και το έδεσαν με πάνινες λωρίδες, βάζοντας και τα αρώματα, όπως συνήθιζαν οι Ιουδαίοι να ετοιμάζουν τους νεκρούς. (Κατά Ιωάννην 19, 40)

Εικόνα 3 : Η αποκαθήλωση

Αναστατική / Ρόδο της Ιεριχούς

Anastatica hierochuntica

Cruciferae

Εικόνα 4: *Anastatica hierochuntica*

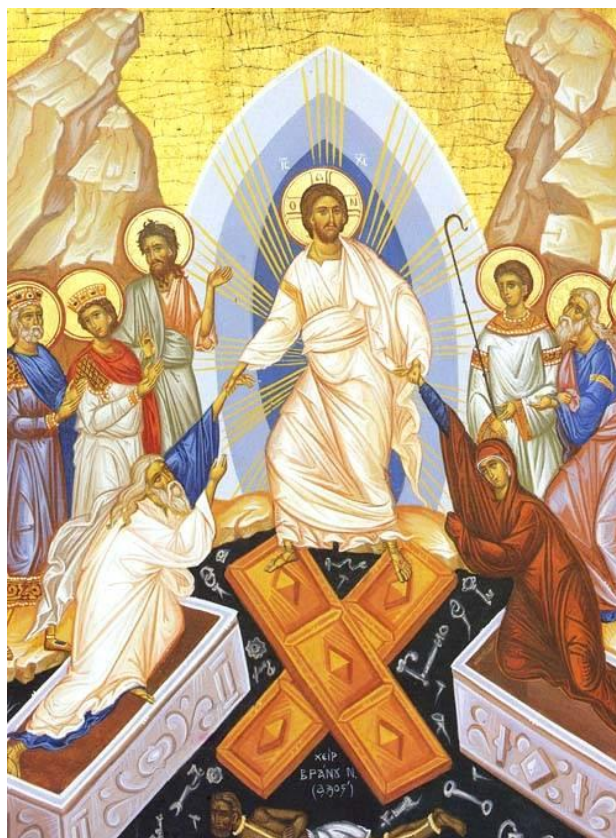
Καταγωγή: Κατάγεται από την Παλαιστίνη. Δεν συναντάται στην Ελλάδα.

Περιγραφή: Μικρό ετήσιο φυτό που δεν ξεπερνάει τα 15 εκατοστά. Έχει γκρι φύλλα και μικρά άσπρα άνθη το χειμώνα. Όταν τελειώσει η ανθοφορία, η ρίζα του ξεραίνεται και κάμπτεi τους βλαστούς του προς τα πάνω και παίρνει σφαιρικό σχήμα και παραμένει έτσι μέχρι να ξαναβρέξει.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Φυτό πολύ ανθεκτικό στην ξηρασία και σε φτωχά εδάφη.

Πολλαπλασιασμός : Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Παράδοση: Η επιστημονική του ονομασία Anastatica προέρχεται από την ελληνική λέξη ανάστασις, εξ αιτίας του τρόπου που εκτείνει και συστρέφει τους βλαστούς του, σε περίοδο ξηρασίας φαίνεται ξερό και στην πρώτη χαρακτηριστική βροχή της ερήμου εκτείνει τους βλαστούς και ανθίζει σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα (μισή ώρα). (F. Niggel Hepper)

Εικόνα 5: Η ανάσταση του Χριστού

Ανεμώνη

Anemone coronaria

Ranunculaceae

Εικόνα 6: *Anemone coronaria*

Καταγωγή: Κίνα και Ιαπωνία. Στην Ελλάδα συναντάται ως καλλωπιστικό σε κήπους.

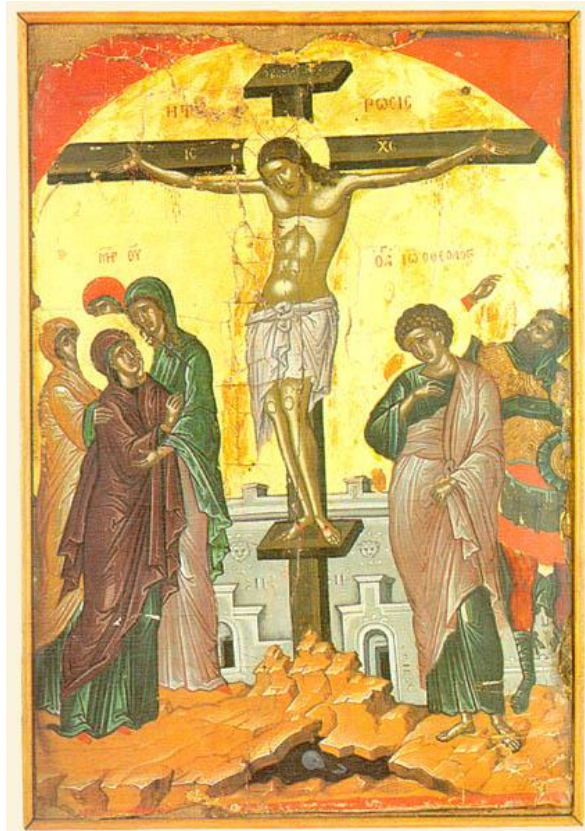
Περιγραφή: Πολυετής πόα με ακανόνιστους μικρούς κονδύλους. Φτάνει τα 20 - 40 εκατοστά ύψος. Έχει πράσινο φύλλωμα και μεγάλα άσπρα, ροζ και πορφυρά άνθη τον Μάρτιο – Απρίλιο.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Προτιμούν απάνεμες τοποθεσίες. Αναπτύσσονται σε εδάφη μέσης γονιμότητας ηλιόλουστα έως ημισκιερά αλλά με ικανοποιητικό φωτισμό τις απογευματινές ώρες. Προτιμούν νοτερά εδάφη κατά την διάρκεια της άνοιξης και του φθινοπώρου.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με κονδύλους.

Χρήσεις: Χρησιμοποιείται σε μπορντούρες, σε κηλίδες καθώς και σε παρτέρια.

Παράδοση: Ένας μύθος αναφέρει ότι πριν την σταύρωση του Χριστού όλες οι ανεμώνες ήταν άσπρες ή μπλε, όμως μερικές σταγόνες αίμα έπεσαν από τον σταυρό και έβαψαν τις ανεμώνες που είχαν φυτρώσει στα πόδια του Εσταυρωμένου. Από τότε κάποιες ανεμώνες φυτρώνουν με έντονο κόκκινο χρώμα. (Α. Κανδύλη)

Εικόνα 7: Η σταύρωση του Χριστού

Άψινθος / Αρτεμισία

Artemisia herba-alba

Asteraceae

Εικόνα 8: *Artemisia herba-alba*

"Καὶ ὁ τρίτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀστὴρ μέγας καιόμενος ὡς λαμπάς, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων.
καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος λέγεται Ἄψινθος. καὶ ἐγένετο τὸ τρίτον τῶν ὑδάτων εἰς ἄψινθον, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανον ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν."

Αποκάλυψης Ιωάννου 8, 10-11

"Σάλπισε κι ο τρίτος ἄγγελος κι ἔπεσε απ' τον ουρανό ένα μεγάλο αστέρι που καιγόταν σαν λαμπάδα. Ἐπεσε στο ένα τρίτο των ποταμῶν και των πηγῶν.
Το ὄνομα του αστεριου ἦταν Αψιθιά, και πίκρισε το ένα τρίτο των υδάτων, και πολλοί ἄνθρωποι πέθαναν, γιατί το νερό ἔγινε φαρμάκι."

Περιγραφή: Πολυετής μικρός θάμνος με έντονα αρωματικά φύλλωμα. Τα φύλλα του καλύπτονται από λεπτές αδενικές τρίχες που αντανakλούν το φως του ήλιου και δίνουν ένα γκριζωπό χρώμα. Βγάζει κιτρινωπά άνθη από Σεπτέμβρη έως Δεκέμβρη. Σπανίζει στην Ελλάδα.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσονται σε ηλιόλουστες θέσεις και στραγγερὰ εδάφη. Ανθίζει από Σεπτέμβρη έως Δεκέμβρη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με διαίρεση ή με μοσχεύματα.

Χρήσεις: Φυτεύονται σε βραχόκηπους, ομάδες και γλάστρες.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Η Αρτεμισία αναφέρεται στην Αποκάλυψη του Ιωάννου ως αστέρι που πέφτει στην γη και δηλητηριάζει τους ποταμούς και τις πηγές. Η Αρτεμισία έχει δυσάρεστη οσμή και πάρα πολύ πικρή γεύση. Το φυτό αυτό, παρότι έχει θεραπευτικές ιδιότητες, αν χρησιμοποιηθεί σε μεγάλες δόσεις προκαλεί προβλήματα υγείας.

Εικόνα 9 : "Και ο τρίτος ἄγγελος ἐσάλπισε .."

Καλάμι

Arundo donax

Poaceae

Εικόνα 10: *Arundo donax*

"καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ καλάμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐνέπαιζον αὐτῷ λέγοντες· χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων·"

Κατὰ Ματθαῖον 27, 29

"Ἐπλεξαν ἓνα στεφάνι ἀπὸ ἀγκάθια καὶ τοῦ το φόρεσαν στο κεφάλι σαν στέμμα, καὶ στο δεξί του χέρι του ἔβαλαν ἓνα καλάμι. Ὑστερα γονάτισαν μπροστά του καὶ τοῦ ἔλεγαν περιπαιχτικά: «Ζήτω ὁ βασιλιάς τῶν Ἰουδαίων!»."

Καταγωγή: Ασία. Στην Ελλάδα συναντάται καὶ ὡς καλλωπιστικό καὶ ὡς αυτοφυές σε υγροτόπους καὶ ποτάμια.

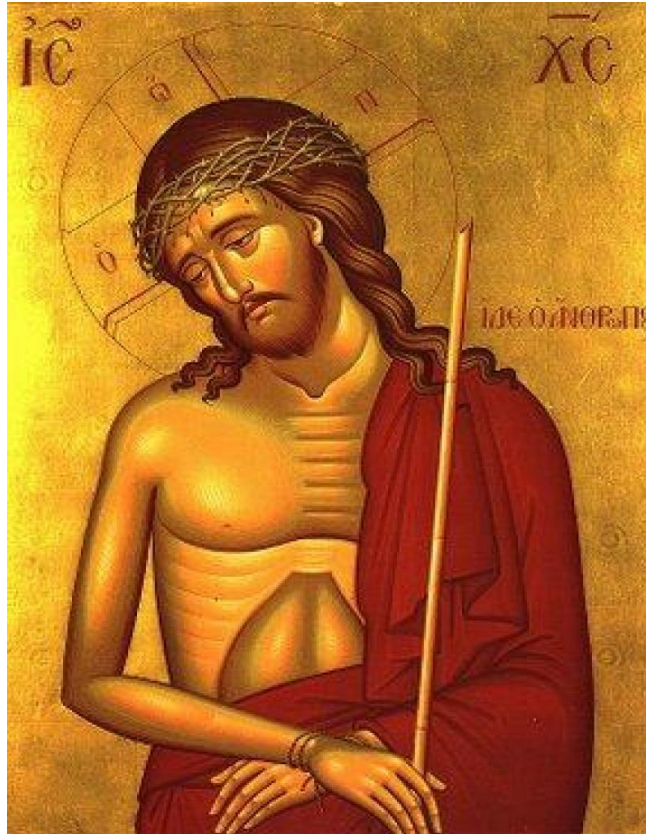
Περιγραφή: Φυλλοβόλο αγρωστώδες φυτό με πράσινα λογχοειδή φύλλα. Ἔχει λευκά-κρεμ ἄνθη στο τέλος του καλοκαιριοῦ καὶ το φθινόπωρο.

Κλίμα καὶ ἔδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσεται σε ηλιόλουστες θέσεις καὶ υγρὰ εἰσὶν ἔδαφη. Ἀντέχει τον παγετό.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με διαίρεση.

Χρήσεις: Φυτεύεται σε φράχτες.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Οι στρατιώτες έδωσαν ένα καλάμι να κρατάει ο Ιησούς αντί για σκήπτρο βασιλέως για να Τον ειρωνευτούν και Του έλεγαν "Χαίρε ο βασιλεύς των Ιουδαίων!". Έπειτα Τον χτυπούσαν με το καλάμι στο ακάνθινο στεφάνι για να καρφωθεί πιο βαθιά στο κεφάλι Του.

Εικόνα 11: Ο νυμφίος

Λιβάνι

Boswellia sacra

Burseraceae

Εικόνα 12: *Boswellia sacra*

"καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν·"

Κατά Ματθαῖον 2, 11

"Όταν μπήκαν στο σπίτι, είδαν το παιδί με την Μαρία, τη μητέρα του, κι έπεσαν στην γη και το προσκύνησαν. Έστερα άνοιξαν τους θησαυρούς τους και του πρόσφεραν δώρα: χρυσάφι, λιβάνι και σμύρνα."

Καταγωγή: Αραβία και Β.Α. Αφρική. Δεν συναντάται στην Ελλάδα.

Περιγραφή: Μικρό φυλλοβόλο δέντρο που φτάνει τα 2 έως 8 μέτρα με έναν ή περισσότερους κορμούς. Έχει σύνθετα φύλλα και κιτρινωπά άσπρα μικρά λουλούδια.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσεται σε ηλιόλουστες θέσεις και σε βραχώδη φτωχά εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Χρήσεις: Το ρετσίνι που παράγει χρησιμοποιείται για λιβάνι.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Ένα από τα δώρα που έλαβε ο Ιησούς όταν γεννήθηκε ήταν το λιβάνι. Το λιβάνι παραγόταν και παράγεται κυρίως από το φυτό *Boswellia sacra*, χαράζοντας τον κορμό του με ένα ειδικό εργαλείο με οβάλ κόψη (manqeb). Η πληγή που δημιουργείται γεμίζει γρήγορα με ρετσίνι και αφήνεται να ξεραθεί. Η συλλογή του ξεκινάει Δεκέμβριο και κορυφώνεται

από Μάρτιο έως Μάιο και αποθηκεύεται σε ξηρές σπηλιές για μερικούς μήνες μέχρι να πουληθεί στις αγορές. (F. N. Herper) Στις μέρες μας το λιβάνι συνεχίζει να καίγεται στις Ορθόδοξες εκκλησίες αφού έχει ενταχθεί στο ορθόδοξο τυπικό και έτσι σε τακτά προκαθορισμένα χρονικά διαστήματα κατά κύριο λόγο στη Θεία λειτουργία αλλά και στα υπόλοιπα μυστήρια και τελετές ο ιερέας θυμιά (λιβανίζει) καίρια σημεία του ναού και το εκκλησίασμα. Οι πιστοί με τη σειρά τους πρέπει να λιβανίζουν τα εικονίσματα, τους οικείους τους, τους χώρους ενδιαίτησης και εργασίας προσευχόμενοι «καθ' εκάστην ημέραν», πρωί βράδυ.

Εικόνα 13: Η γέννηση του Χριστού

Κέδρος

Cedrus libani

Pinaceae

Εικόνα 14: *Cedrus libani*

"καὶ ἐξανθήσει καὶ ὕλοχαρήσει καὶ ἀγαλλιᾶσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου· καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου, καὶ ὁ λαὸς μου ὄψεται τὴν δόξαν Κυρίου καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ."

Ἡσαΐας 35, 2

"Ἄνθη ας τὴν πλημμυρίζουνε, παιδρά ας πανηγυρίζει καὶ τῆς χαράς ν' ἀκούγεται γιορταστικός ὁ ἀχός. Θα τῆς δοθεῖ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ Λιβάνου τοῦ Κάρμηλου ἡ λαμπρότητα καὶ τῆς Σαρών."

Καταγωγή: Λίβανος.

Περιγραφή: Δέντρο ὕψους 10 - 20 μέτρων καὶ διαμέτρου 5 – 12 μέτρων με πυραμιδοειδή μορφή που αργότερα γίνεται πλατιά ομπρελοειδής. Φύλλα βελόνες, σκουροπράσινες συνήθως σε δέσμες ἀνά 30 – 40 στὴν ἄκρη κοντῶν κλαδίσκων.

Κλίμα καὶ ἔδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσεται σε ουδέτερα ἢ ἀλκαλικά, μέτρια υγρὰ εδάφη, σε ἠλιόλουστες θέσεις. Αντέχει στὴν ξηρασία καὶ τὶς χαμηλές θερμοκρασίες.

Καλλιεργητικές φροντίδες: Δεν ἀπαιτεῖ κλάδεμα, ἐκτός ἀν ἐμφανιστεῖ δεύτερος ἐπικόρυφος βλαστός, ὁπότε καὶ ἀφαιρεῖται (μονοκορύφωση).

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο που φυτρώνει εὐκόλα τὴν ἀνοίξη στους 20°C.

Καλλωπιστικὴ ἀξία: Τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀρώμα του.

Χρήσεις: Φυτεύεται μεμονωμένα σε μεγάλες εκτάσεις με χλοοτάπητα αλλά και σε δεντροστοιχίες.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Λόγω της μεγαλοπρέπειας και της μακροβιότητάς του ήταν εκτιμώμενο από όλους τους λαούς της Ανατολής όπως μας το αναφέρει και ο Ησαΐας σαν «*η δόξα του Λιβάνου*». Σύμφωνα με την παράδοση, όταν ο Αδάμ επρόκειτο να πεθάνει, έστειλε το γιο του Σηθ στον κήπο της Εδέμ να παρακαλέσει τον Άγγελο φρουρό για λίγο από τον πολύτιμο χυμό του «*δέντρου της ζωής*». Αντί αυτού ο Άγγελος του έδωσε ένα μόνοςχυμα από το δέντρο το οποίο αργότερα φυτεύτηκε στον τάφο του Αδάμ. Αυτό το μόνοςχυμα με τον καιρό αναπτύχθηκε σε ένα δέντρο με τρία κλωνάρια, το ένα ήταν κυπαρίσσι, το άλλο κέδρος και το τρίτο ελιά. Μία άλλη εκδοχή αυτής της παράδοσης είναι ότι στο Σηθ δόθηκαν τρεις σπόροι από τους οποίους φύτεψαν τρία δέντρα, ο κέδρος, το κυπαρίσσι και η ελιά. Από αυτό το δέντρο ή τα δέντρα κατασκευάστηκε ο σταυρός επάνω στον οποίο σταυρώθηκε ο Ιησούς- το κάθετο δοκάρι από κέδρο, τα πλάγια ξύλα από κυπαρίσσι και το ξύλο που έγραψαν τα αρχικά Ι.Ν.Β.Ι. από ελιά. (Α. Κανδύλη)

Εικόνα 15 : Σταυρός

Χαρουπιά / Ξυλοκερατιά

Ceratonia siliqua

Fabaceae

Εικόνα 16: *Ceratonia siliqua*

"καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι, καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ."

Κατὰ Λουκᾶν 15, 16

"Έφτασε στο σημείο να θέλει να χορτάσει με τα ξυλοκέρατα που έτρωγαν οι χοίροι, αλλά κανένας δεν του έδινε."

Καταγωγή: Ανατολικές παραμεσόγειες περιοχές.

Περιγραφή: Δένδρο αειθαλές, αργού ρυθμού ανάπτυξης, μέτριου μεγέθους με ύψος 7 – 10 μέτρα και σφαιρική μέχρι πεπλατυσμένη μορφή κόμης. Φύλλα σύνθετα, αρτιόληκτα, με 2 μέχρι 4 ζεύγη. Η πάνω επιφάνεια είναι σκουροπράσινη, γυαλιστερή και η κάτω ανοιχτότερου χρώματος. Άνθη άσημα πρασινωπά σε βότρες. Καρποί χέδρωπες μεγάλου μήκους, εδώδιμοι.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Πολύ ανθεκτικό στα πετρώδη, ξηρά, ασβεστούχα έδαφη. Επίσης, αντέχει στην ξηρασία, στη ζέστη και στις παραθαλάσσιες τοποθεσίες. Ευαίσθητο στους ισχυρούς παγετούς.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζονται με σπόρο.

Χρήσεις: Πολύ κατάλληλο για φύτευση σε ξηρά, άνυδρα, πετρώδη έδαφη και για αναδασώσεις σε σημεία που άλλα φυτά αποτυγχάνουν.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Στην παραβολή του ασώτου, μας λέει ο Χριστός ότι ένας γιος ζήτησε από τον πατέρα του την περιουσία που του ανήκε, όταν του την έδωσε εκείνος έφυγε και αφού την κατασπατάλησε σε ασωτίες, άρχισε να ζητάει βοήθεια από τους ανθρώπους που μαζί τους έφαγε την περιουσία του και αυτοί τον απογύριζαν. Η φτώχεια του έφτασε σε τέτοιο σημείο, που ντυμένος με κουρέλια δεν είχε τροφή και έκλεβε για να φάει από τα χαρούπια που ήταν τροφή των χοίρων που έβοσκε, σαν τη χειρότερη δουλειά που μπόρεσε να βρει ενώ απαγορευόταν για έναν Ιουδαίο να ασχολείται με χοίρους. Όταν το ανακάλυψαν τα αφεντικά του τον έδιωξαν και από αυτήν τη δουλειά, γιατί τα χαρούπια τα είχαν για τους χοίρους τους και όχι για εκείνον. Τότε αποφάσισε να αλλάξει ζωή και γύρισε μετανιωμένος στον πατέρα του, που τον έντυσε με τον καλύτερο χιτώνα, έσφαξε το μόσχο το σιτευτό και τον δέχτηκε ξανά σα γιο του.

Εικόνα 17: Η επιστροφή του ασώτου

Κερκίδα / Κουτσουπιά

Cercis siliquastrum

Fabaceae

Εικόνα 18 : *Cercis siliquastrum*

"καὶ ρίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ ἀνεχώρησε, καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο."

Κατά Ματθαῖον 27, 5

"Ὁ Ιούδας τότε πέταξε τα αργύρια στο ναό, ἔφυγε και πήγε και κρεμάστηκε."

Καταγωγή: Παραμεσόγειες χώρες.

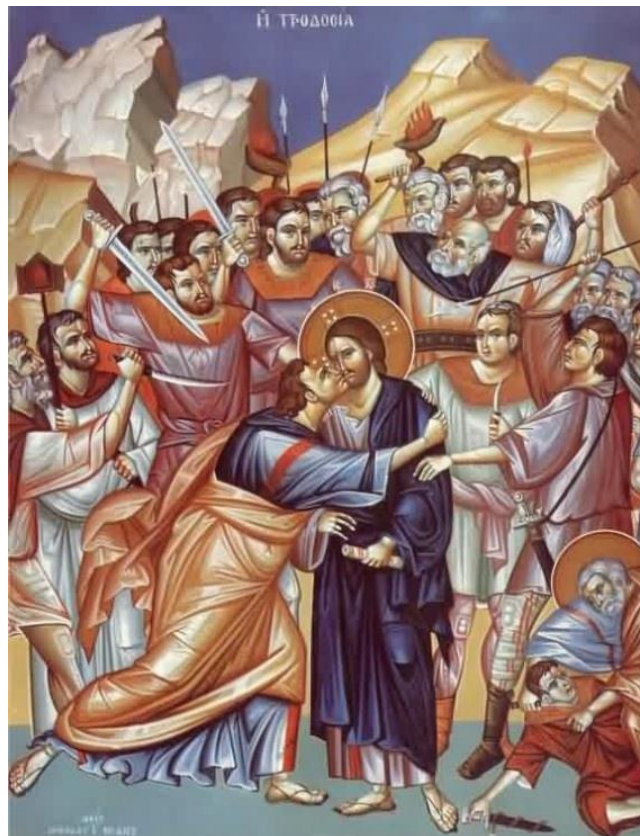
Περιγραφή: Φυλλοβόλο δένδρο, μέτριου ρυθμού ανάπτυξης, μεσαίου μεγέθους, ύψους 8 – 10 μέτρων και διαμέτρου 4 – 6 μέτρων με ανώμαλη σφαιρική μορφή κόμης. Φύλλα κατ' εναλλαγή, απλά, ακέραια στρογγυλά, με βάση καρδιόσχημη, λεία ανοιχτοπράσινα. Άνθη ρόδινα μέχρι κόκκινα που εμφανίζονται σε δέσμες πάνω στο ξύλο όλων των ηλικιών ακόμα και στον κορμό πριν εκπτυχθούν τα φύλλα. Ανθίζει νωρίς την άνοιξη για 30 – 40 μέρες. Καρποί λοβοί πεπλατυσμένοι που παραμένουν για μεγάλο διάστημα πάνω στο δένδρο.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Φυτό ανθεκτικό στο κρύο, στα ασβεστώδη εδάφη, ηλιαζόμενες θέσεις, αλλά μπορεί να αναπτυχθεί και σε ελαφρά σκιά.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Χρήσεις: Είναι πολύτιμο δένδρο για δημιουργία δενδροστοιχιών πάρκων και δρόμων των πόλεων. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για συγκρότηση αμιγών ομάδων ή σε συνδυασμό με άλλα είδη.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Αν και δεν υπάρχει καμία ουσιαστική βάση για το δέντρο που κρεμάστηκε ο Ιούδας ο Ισκαριώτης μετά την προδοσία του, οι περισσότεροι μελετητές συνηγορούν για το δένδρο Κερκίς η κερωνειοειδής (*Cercis siliquastrum*), κοινώς Κουτσουπιά. Η παράδοση λέει ότι τα άνθη του αρχικά ήταν λευκά αλλά από τη ντροπή τους έγιναν ροζ-κόκκινα. Τα δε μπουμπούκια του λόγω του σχήματός τους, αναπαριστούν τα δάκρυα του Χριστού. Το δέντρο ανθίζει την περίοδο της Ανάστασης και γι' αυτό το λόγο λέγεται και Πασχαλιά. Οι πιστοί φτιάχνουν με τα μπουμπούκια του γιρλάντες και τις στολίζουν στον επιτάφιο και στο ναό.

Εικόνα 19: Η προδοσία του Ιούδα

Μύρο

Commiphora myrrha

Burseraceae

Εικόνα 20: *Commiphora myrrha*

"ἔλαβον οὖν τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔδησαν αὐτὸ ἐν ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν."

Κατά Ιωάννην 19, 40

"Πήραν το σῶμα του Ἰησοῦ καὶ το ἔδεσαν με πάνινες λουρίδες, βάζοντας καὶ τὰ ἀρώματα, ὅπως συνηθίζουν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ετοιμάζουν τὸ σῶμα γιὰ τὴν ταφή."

Καταγωγή: Ανατολική Αφρική

Περιγραφή: Αυτοφυής φυλλοβόλος θάμνος που φτάνει τα 5 μέτρα ύψος. Ο κορμός είναι διογκωμένος, σαθρός, έχει ξεφλουδισμένο αργυροειδή, υπόλευκο, κοκκινωπό ή γκρι-μπλε χαρτώδη-φλοιό. Φύλλα μικρά και μονά, ή συχνά τριπλά και εναλλάξ τοποθετημένα. Έχουν πρασινωπό χρώμα και το σχήμα τους μεταβάλλεται πολύ εύκολα. Άνθη μικροσκοπικά και ασήμαντα.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο και μοσχεύματα.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Το μύρο χρησιμοποιούταν εκείνα τα χρόνια μαζί με άλλα αρώματα για την προετοιμασία των νεκρών για την ταφή. Για αυτό το λόγο και όταν γεννήθηκε ο Ιησούς ένα από τα δώρα που του έφεραν οι τρεις μάγοι ήταν μύρο για να συμβολίσουν την θυσία του για τους ανθρώπους.

Νάρδος/ Ναρδοστάχυς

Nardostachys jatamansi

Caprifoliaceae

Εικόνα 21 : *Nardostachys jatamansi*

"ή οὖν Μαρία, λαβοῦσα λίτραν μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου, ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐξέμαξε ταῖς θριζὶν αὐτῆς τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἡ δὲ οἰκία ἐπληρώθη ἐκ τῆς ὁσμῆς τοῦ μύρου."

Κατά Ιωάννην 12, 3

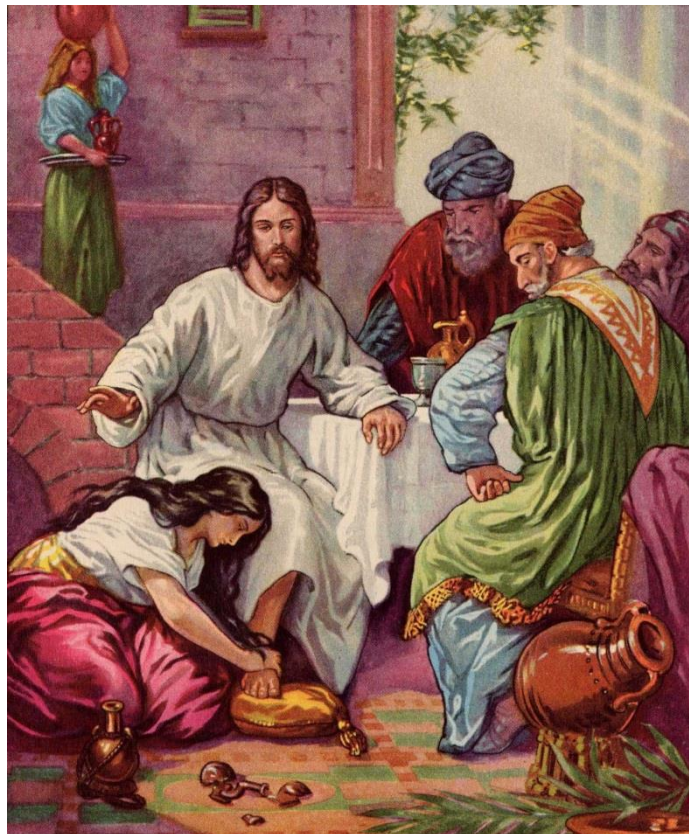
"Τότε η Μαρία πήρε μία φιάλη από το πιο ακριβό άρωμα της νάρδου και άλειψε τα πόδια του Ιησού. Έπειτα σκούπισε με τα μαλλιά της τα πόδια του, και όλο το σπίτι γέμισε με την ευωδία του μύρου."

Καταγωγή: Ινδία

Περιγραφή: Αυτοφυής πολυετής πόα που φτάνει το 1 μέτρο με πράσινα φύλλα που βγαίνουν στις κορυφές τουφωτών κοντών μίσχων και ροζ σε σχήμα καμπάνας άνθη.

Χρήσεις: Τα ριζώματα και οι μίσχοι του χρησιμοποιούνται για την παραγωγή μύρου.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Όταν ο Ιησούς πήγε στο σπίτι του Λαζάρου και του ετοίμασαν δείπνο για χάρη του, η Μαρία πήρε μια φιάλη με γνήσιο άρωμα νάρδου και έπλυνε τα πόδια του Ιησού για να τον τιμήσει. Έπειτα σκούπισε τα πόδια του με τα μαλλιά της ως ένδειξη ταπείνωσης. Το αιθέριο έλαιο που παράγεται από το φυτό ήταν πολύ ακριβό άρωμα όπως αναφέρεται και στην Αγία Γραφή (Κατά Ιωάννην 12, 5) όπου ο Ιούδας ο Ισκαριώτης είπε να το πουλούσαν για 300 αργυρά νομίσματα, το αντίστοιχο περίπου με το ημερομίσθιο ενός χρόνου της τότε εποχής. Το μύρο του νάρδου χρησιμοποιούταν ως άρωμα, θυμίαμα, ηρεμιστικό, ως φάρμακο για τις δυσκολίες της γέννησης και για άλλες μικρές ασθένειες.

Εικόνα 22: Η Μαρία πλένει τα πόδια του Ιησού

Κυπαρίσσι

Cupressus sempervirens

Cupressaceae

Εικόνα 23 : *Cupressus sempervirens*

Καταγωγή: Νοτιοανατολική Ευρώπη (Ιταλία, Ελλάδα)

Περιγραφή: Αειθαλή δέντρα που φτάνουν τα 30 μέτρα ύψος. Φύλλα σκουροπράσινα, λεπιοειδή που καλύπτουν εντελώς τους κλαδίσκους, μέτριου ρυθμού ανάπτυξης. Καρποί κώνοι σφαιρικοί διαμέτρου 2-3 εκατ. (κυπαρισσόμηλα).

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Δεν αντέχει το πολύ κρύο. Αντέχει στη ζέστη, στην ξηρασία και στα ξηρά ασβεστώδη εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Ποικιλίες: Το συναντάμε σε δύο ποικιλίες : *Cupressus sempervirens* 'pyramidalis' Κυπαρίσσι το αρσενικό ή ορθόκλαδο, και *Cupressus sempervirens horizontalis*, Κυπαρίσσι θηλυκό.

Χρήσεις: Χρησιμοποιείται σε ομάδες, δεντροστοιχίες για σχηματισμό ανεμοφρακτών ή παραπετασμάτων μόνο του ή σε συνδυασμό με άλλα είδη.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Το μεγάλοπρεπο κυπαρίσσι με το σκούρο πράσινο φύλλωμά του, και το ευθυτενές σχήμα του, που ισιώνεται ίσιο προς τον ουρανό, εκφράζει την ανάταση, τη γαλήνη, την περισυλλογή και την προσευχή. Γι' αυτές τις ιδιότητές του εξακολουθούν μέχρι και

σήμερα να το φυτεύουν στα νεκροταφεία, τα μοναστήρια, τα ησυχαστήρια και τις εκκλησίες. Το κυπαρίσσι επίσης αναφέρεται στο βίο της Αγίας Ειρήνης της Χρυσοβαλάντου που είχε να κάνει με το δεύτερο της θαύμα. Το δεύτερο θαύμα, η συναξαριστική παράδοση μας το μεταφέρει ως εξής: Τις έναστρες νύχτες, η οσία Ειρήνη στεκόταν έξω από το κελί της και προσευχόταν. Μία από τις βραδιές αυτές, κάποια αδελφή αγρυπνούσε έξω από το κελί της και είδε το εξής παράδοξο: Τα δύο πανύψηλα κυπαρίσσια, τα οποία ορθώνονταν αριστερά και δεξιά στην είσοδο του Καθολικού, λύγιζαν μπροστά στην προσευχόμενη αγία να την προσκυνούσαν και η ίδια η Ειρήνη δεν πάταγε στη γη αλλά αιωρούνταν περίπου ένα μέτρο πάνω από το έδαφος. Όταν η οσία ολοκλήρωσε την προσευχή της, σταύρωσε τα δυο κυπαρίσσια και εκείνα επανήλθαν στη φυσιολογική τους θέση. Η μοναχή κατάπληκτη, με ανάμεικτα συναισθήματα φόβου και θαυμασμού, συγκρατήθηκε και δεν είπε τίποτα στην υπόλοιπη αδελφότητα. Το επόμενο βράδυ παραφύλαξε πάλι έξω από το κελί της και το ίδιο παράδοξο γεγονός επαναλήφθηκε και ξανά το ίδιο, το τρίτο κατά σειρά βράδυ. Την επόμενη νύχτα, η μοναχή, χωρίς να την αντιληφθεί η Ηγουμένη της, έτρεξε στα λυγισμένα κυπαρίσσια, έδεσε από ένα λευκό μαντήλι στις κορυφές τους και επέστρεψε στο κελί της. Το επόμενο πρωί, η ήρεμη ατμόσφαιρα του κοινοβίου αναστατώθηκε, όταν οι μοναχές είδαν τα δεμένα μαντήλια και κατάπληκτες ρωτούσαν η μια την άλλη ποιος ήταν αυτός που έδεσε τόσο ψηλά δέντρα, για ποιο λόγο το έπραξε και προπάντων με ποιο τρόπο. Η αδελφή που υπήρξε μάρτυρας στα θαυμάσια αυτά περιστατικά αποκάλυψε όλη την αλήθεια και τότε όλες έκλαιγαν από χαρά και συγκίνηση και παραπονιόντουσαν γιατί δεν τις ξύπνησε να δουν και εκείνες το θαύμα της Ηγουμένης τους. Πάνω στην ώρα κατέφθασε και η Ειρήνη. Όταν κατάλαβε τι συνέβη και πώς μαθεύτηκε ένα μυστικό που εκείνη κρατούσε επτασφράγιστο για χρόνια ολόκληρα, επέπληξε αυστηρά την αδελφή που το μαρτύρησε με τα παρακάτω λόγια: *«Αν με έβλεπες να αμαρτάνω σαν άνθρωπος, θα εφάνέρωνες την αμαρτία μου;»* Έθεσε λοιπόν βαρύ επιτίμιο για όποια τολμούσε να φανερώσει οτιδήποτε παράδοξο έβλεπε, όσο ήταν η ίδια εν ζωή. Έτσι, πολλά από τα θαύματα της αγίας εξαφανίστηκαν στη σιωπή της συνοδείας της.

Εικόνα 24 : Αγία Ειρήνη Χρυσοβαλάντου

Συκιά

Ficus carica

Moraceae

Εικόνα 25 : *Ficus carica*

"καὶ ἰδὼν συκὴν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἦλθεν ἐπὶ αὐτήν, καὶ οὐδὲν εὔρεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα μόννον, καὶ λέγει αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γέννηται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκῆ."

Κατά Ματθαῖον 21, 19

"Βλέποντας στο δρόμο μια συκιά, ἦρθε κοντά της, μα δε βρήκε παρά μόνο φύλλα· και της λέει : «Ποτέ πια να μην ξαναβγάλεις καρπό!» Και αμέσως ξεράθηκε η συκιά."

Περιγραφή: Φυλλοβόλο δέντρο με μεγάλα πράσινα φύλλα και πλατιά κόμη. Το καλοκαίρι έχει μοβ εδώδιμους καρπούς, τα σύκα. Οι μίσχοι των φύλλων έχουν γαλακτοφόρο υγρό.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσεται σε ηλιόλουστες θέσεις, σε άγονα και ξηρά, ουδέτερα ή αλκαλικά εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται κυρίως με ξυλώδη μοσχεύματα.

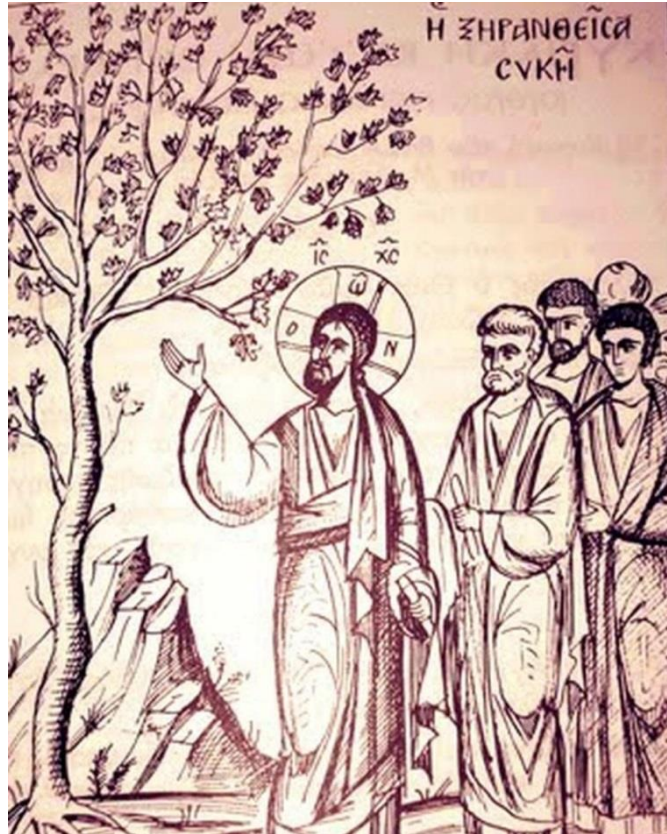
Χρήσεις: Φυτεύεται μεμονωμένο.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Όπως αναφέρεται στην Καινή Διαθήκη ο Χριστός πείνασε και βλέποντας μια συκιά πήγε κοντά για να πάρει καρπό, όμως η συκιά δεν είχε σύκα αλλά μόνο φύλλα, γι' αυτό την καταράστηκε και αυτή ξεράθηκε. Παρόλο που ήταν άνοιξη και η συκιά

φυσικά δεν θα είχε καρπούς με αυτό το συμβολικό τρόπο ο Χριστός ήθελε να δείξει ότι οι άνθρωποι πρέπει να παράγουν "καρπούς".

Είναι το πρώτο δέντρο που αναφέρεται στην αρχή της Βίβλου, με τα φύλλα της συκιάς ο Αδάμ και η Εύα μετά το προπατορικό αμάρτημα, σκέπασαν την γύμνια τους (Γένεσις, 3. 6 – 7).

Επίσης στην διδασκαλία του ο Ιησούς πολλές φορές αναφέρεται με παραβολές στη συκιά.

Εικόνα 26 : Η ξηρανθείσα συκή

Συκομορέα

Ficus sycomorus

Moraceae

Εικόνα 27 : *Ficus sycomorus*

"καὶ προδραμῶν ἔμπροσθεν ἀνέβη ἐπὶ συκομορέαν, ἵνα ἴδῃ αὐτόν, ὅτι ἐκείνης ἡμέλλε διέρχεσθαι."

Κατά Λουκάν 19, 4

"Ἐτρεξε λοιπὸν μπροστά πρὶν ἀπὸ το πλῆθος καὶ ἀνέβηκε σὲ μία συκομουριά γιὰ νὰ τὸν δεῖ, γιὰτί θὰ περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ."

Καταγωγή: Αφρική

Περιγραφή: Αειθαλές δέντρο που φτάνει τα 20 μέτρα ύψος. Οι καρποί του μοιάζουν με σύκα.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Στο φυσικό του οικότοπο, το δέντρο βρίσκεται συνήθως σε πλούσια εδάφη κατά μήκος των ποταμών και σε μικτά δάση.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Χρήσεις: Φυτεύεται σε δεντροστοιχίες και σε κήπους για την σκιά που προσφέρει το φύλλωμά του.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Όταν ο Χριστός επισκέφτηκε την Ιεριχώ ένας τελώνης, ο Ζακχαίος ανέβηκε πάνω σε μια συκομορέα για να μπορέσει να δει τον Χριστό να περνάει.

Σύμφωνα με τον J. Galil οι τραυματισμένοι καρποί της συκομουριάς παράγουν αιθυλένιο το οποίο χρησιμοποιείται για τη γρήγορη ωρίμανση των φρούτων. Όταν ο καρπός της συκομουριάς

τρυπηθεί παράγει αιθυλένιο και μέσα σε τρείς μέρες έχει αυξηθεί το μέγεθός του κατά δέκα φορές. (F. Niggel Hepper)

Σε διαφορετική περίπτωση ο καρπός δεν θα αναπτυχθεί πλήρως και θα παραμείνει σκληρός ή θα καταστραφεί από τις παρασιτικές σφήκες (*Ceratosolen arabicus*) που διεισδύουν σε αυτόν και μένουν εκεί για να αναπαραχθούν. Αυτό ήταν και το επάγγελμα του προφήτη Αμώς (Αμώς 7, 14).

Εικόνα 28 : Ο Ζακχαΐος

Καρυδιά

Juglans regia

Juglandaceae

Εικόνα 29 : *Juglans regia*

Καταγωγή: Κατάγεται από την Α . Ευρώπη, τα Ιμαλάια και την Κίνα. Στην χώρα μας συναντάται σε οπωρώνες.

Περιγραφή: Φυλλοβόλο δέντρο με σφαιρική κόμη και μεγάλα, σύνθετα, πράσινα φύλλα. Το φθινόπωρο έχει εδωδιμους καρπούς, τα καρύδια.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσεται σε βαθιά, υγρά, ελαφρά εδάφη και ηλιόλουστες θέσεις. Αντέχει στις χαμηλές θερμοκρασίες.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο και μοσχεύματα.

Καλλωπιστική αξία: Οι καρποί του.

Χρήσεις: Φυτεύονται μεμονωμένα και σε οπωρώνες. Χρησιμοποιούμε το ξύλο του επίσης.

Εκκλησιαστική χρήση: Στη Χίο οι πιστοί παίρνουν τα φύλλα από της καρυδιάς την εορτή της Πεντηκοστής (της γονατιστής), 50 ημέρες μετά το Πάσχα και γονατίζουν πάνω σε αυτά κατά την ώρα των μεγάλων ευχών. Έπειτα τα παίρνουν στο σπίτι τους για ευλογία και τα βάζουν στα συρτάρια και τις ντουλάπες προστατεύοντας τα ρούχα από το σκόρο.

Δάφνη

Laurus nobilis

Lauraceae

Εικόνα 30: *Laurus nobilis*

Καταγωγή: Περιοχή της Μεσογείου. Στην Ελλάδα συναντάται σε κήπους, αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία.

Περιγραφή: Αειθαλής θάμνος ή μικρό δέντρο μέτριου ως γρήγορου ρυθμού ανάπτυξης που φτάνει σε ύψος 10-15 μέτρα. Φύλλα απλά κατ' εναλλαγή, δερματώδη, λογχοειδή με οξύ άκρο και κυματοειδή περιφέρεια, σκουροπράσινα πολύ αρωματικά. Άνθη ωχροπράσινα, αρωματικά, στις μασχάλες των φύλλων. Ο καρπός είναι μικρή μαύρη δρύπη.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Φυτό ευρείας προσαρμοστικότητας, αντέχει στην ξηρασία, στο κρύο και στο ασβέστιο. Αναπτύσσεται καλά τόσο στον ήλιο όσο και στην ημισκιά. Ανέχεται τα συνεχή ψαλιδίσματα. Ανθεκτικό στις παραθαλάσσιες περιοχές.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρους και μοσχεύματα.

Χρήσεις: Χρησιμοποιείται για συγκρότηση ομάδων θάμνων. Φυτεύεται σε προαύλια εκκλησιών και σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους κ.λπ. Λόγω του πυκνού και σκληρού φυλλώματος είναι

κατάλληλο για δημιουργία φρακτών καθώς και για μπορντούρες ή δημιουργία γεωμετρικών σχημάτων.

Εκκλησιαστική χρήση: Κατά την πρώτη ανάσταση (πρωί μεγάλου Σαββάτου) ο ιερέυς εξέρχεται του ιερού βήματος κρατώντας πανέρι με φύλλα δάφνης ραίνοντας το εκκλησίασμα και το ναό, αναγγέλλοντας μεγαλοφώνως «*Ανάστα ο Θεός*». Επίσης στην Χίο σε κάθε μεγάλη πανήγυρη ο αυλόγυρος και οι γύρω δρόμοι του πανηγυρίζοντος ιερού ναού στρώνονται με κλαδιά μυρτιάς και δάφνης.

Κρίνος της Παναγίας / Λίλιο

Lilium candidum

Liliaceae

Εικόνα 31: *Lilium candidum*

Περιγραφή: Ψηλό βολβώδες φυτό που φτάνει τα 150 εκ. Τα φύλλα αναπτύσσονται κατά μήκος του ανθικού στελέχους, λεπτά και στενά. Τα άνθη φέρονται στην άκρη των ανθικών στελεχών, άσπρα σε σχήμα καμπάνας, αρωματικά.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Προτιμά εδάφη αμμώδη, με καλή στράγγιση, με ελαφρά αλκαλικό pH.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με βολβίδια.

Χρήσεις: Χρησιμοποιείται σε μικτά παρτέρια και ανθώνες ετησίων ή πολυετών.

Παράδοση: Στις δυτικότροπες εικόνες εικονίζεται ο αρχάγγελος Γαβριήλ να προσφέρει στην Παναγία ένα κρίνο που είναι σύμβολο αγνότητας και καθαρότητας, ενώ στη βυζαντινή εικονογραφία εικονίζεται να κρατάει σκήπτρο, που είναι σύμβολο εξουσίας. Σε κάποιες περιοχές αναφέρουν και την Κάλλα (*Zantedeschia aethiopica*) ως κρίνο της Παναγίας. Σύμφωνα με ένα μύθο ο Απόστολος Θωμάς, μη πιστεύοντας τις διαδόσεις που άκουγε για την ανάσταση της Παρθένου άνοιξε τον τάφο της. Μέσα, αντί του σώματός της, βρήκε τον τάφο γεμάτο κρίνα και τριαντάφυλλα (Α. Κανδύλη).

Εικόνα 32: Ο ευαγγελισμός της Θεοτόκου

Κόκκινος Κρίνος/ Λείριο Χαλκηδόνιο

Lilium chalcedonium

Liliaceae

Εικόνα 33: *Lilium chalcedonium*

Καταγωγή: Συναντάται αυτοφυές στο Χαλκηδόνιο Θεσσαλίας.

Περιγραφή: Αυτοφυές βολβώδες φυτό, φτάνει 1,5 μέτρο ύψος. Πράσινα λογχοειδή φύλλα και κόκκινα άνθη τον Ιούλιο – Ιούνιο.

Παράδοση: Η παράδοση αναφέρει ότι πριν την νύχτα της προσευχής του Ιησού στον κήπο της Γεσθημανής, όλα τα κρίνα ήταν λευκά και με όρθιους κλώνους. Κατά τη νύκτα εκείνη όλα τα άνθη δείχνοντας τη λύπη τους για τον Ιησού έσκυψαν το κεφάλι τους, ο κρίνος φέροντας τον τίτλο του πιο όμορφου, υπερήφανα κράτησε το κεφάλι του ψηλά. Αλλά όταν ο Ιησούς έριξε τη ματιά του σ' αυτό, τότε το κρίνο κοκκίνισε από ντροπή. Γι' αυτό τα άνθη του κρίνου του χαλκηδονίου, ακόμη "σκύβουν το κεφάλι τους" και με τη στάση τους αυτή δείχνουν ταπείνωση μπροστά στο δημιουργό τους (Α. Κονδύλη).

Ύσσωπος/ Ματζουράνα Συριακή

Majorana syriaca / *Origanum syriacum*

Lamiaceae

Εικόνα 34: *Majorana syriaca* / *Origanum syriacum*

"ραντιεῖς με υσσώπω, καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι."

Ψαλμοί 50, 9

"Καθάρισέ με με ύσσωπο και οι αμαρτίες μου θα εξαλειφθούν· πλύνε με, κι απ' το χιόνι λευκότερος θα γίνω."

Περιγραφή: Αυτοφυής μικρός θάμνος με άσπρο-γκρι φύλλα. Ανθίζει από άνοιξη έως καλοκαίρι.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με μοσχεύματα.

Χρήσεις: Φυτεύονται σε βραχώκηπους.

Εκκλησιαστική χρήση: Ο ύσσωπος χρησιμοποιείτο παλαιότερα εντονότερα, τώρα περισσότερο τη θέση του πήρε ο βασιλικός, για το ραντισμό με αγιασμό πιστών, ναών και άλλων...

Σε πολλά εκκλησιαστικά μουσεία συναντούμε σαν έκθεμα ξύλινη χειρολαβή μέσα από την οποία εκτείνεται θύσανος από ύσσωπο και αναφέρεται για το έκθεμα ότι χρησιμοποιείτο για τον ραντισμό αγιασμού.

Κάποιοι ερευνητές αναφέρουν και το *Hyssopus officinalis* L., ή το Αντίρρινον το σικελικόν ή το μείζον με τα ροζ λουλούδια (*Antirrhinum siculus*, majus) ή την Ελξίνη (*Parietaria*). (F. Niggel Hepper)

Μηλιά

Malus sp.

Rosaceae

Εικόνα 35: *Malus sp.*

Καταγωγή: Κατάγεται από την ανατολική Τουρκία. Στην χώρα μας συναντάται σε οπωρώνες.

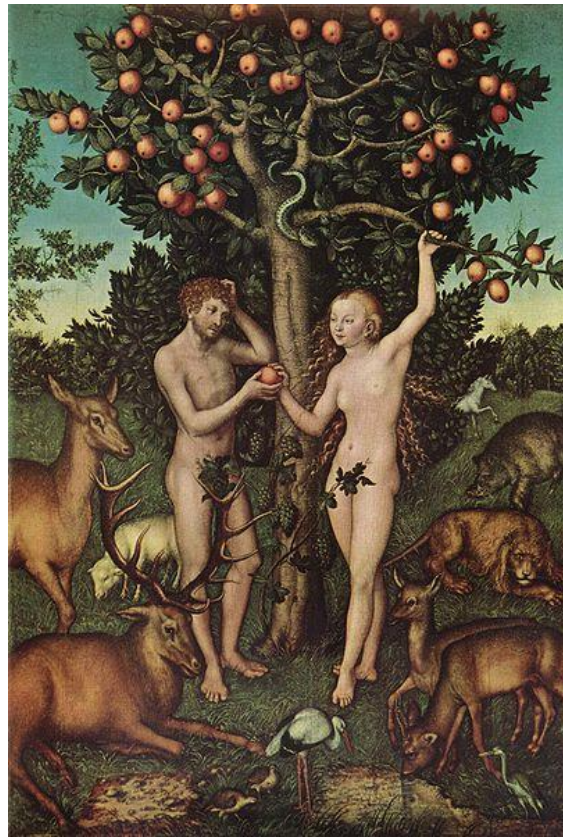
Περιγραφή: Φυλλοβόλα δέντρα ή θάμνοι με σφαιρική κόμη. Οι καρποί των περισσότερων ειδών είναι εδώδιμοι.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσονται σε ηλιόλουστες θέσεις και μέτρια υγρά, καλά στραγγιζόμενα εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με εμβόλια.

Χρήσεις: Φυτεύονται σε δεντροστοιχίες μεμονωμένα και σε οπωρώνες.

Παράδοση: Στην πλειοψηφία τους οι χριστιανοί πιστεύουν ότι το μήλο ήταν ο απαγορευμένος καρπός της Εδέμ. Καταγράφηκε ιστορικά και αγιογραφικά η μηλιά και ο καρπός της όμως οι μελετητές έχουν κάνει και άλλες προτάσεις όπως τη βερικοκιά (*Prunus armeniaca*). (Α. Κανδύλη)

Εικόνα 36: Πίνακας του Lucas Cranach the Elder. Αδάμ και Εύα (1526)

Μαύρη μουριά / Συκαμινιά

Morus nigra

Moraceae

Εικόνα 37 : *Morus nigra*

"εἶπε δὲ ὁ Κύριος εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκριζώθητι καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν."

Κατά Λουκάν 17, 6

"Κι εκείνος τους είπε: «Αν είχατε πίστη σαν κόκκο σιναπιού, θα λέγατε σ' αυτήν τη μουριά: "ξεριζώσου και πήγαινε να φυτρώσεις στη θάλασσα" και εκείνη θα σας υπάκουε."

Καταγωγή: Περσία, Κίνα. Συναντάται κυρίως αυτοφυές στη χώρα μας, ωστόσο σε μερικές περιοχές καλλιεργείται για το καρπό και τα φύλλα του για ζωτροφή.

Περιγραφή: Φυλλοβόλο δέντρο με τραχιά και σκουροπράσινα φύλλα και κόκκινους καρπούς.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Φυτό πολύ ανθεκτικό στην ξηρασία, τη ρύπανση καθώς και στις παραθαλάσσιες θέσεις.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο και με ώριμα μοσχεύματα.

Χρήσεις: Χρησιμοποιείται κυρίως για συγκρότηση δενδροστοιχιών εντός των πόλεων.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Ο Χριστός χρησιμοποίησε το δέντρο της μουριάς για να παρακινήσει τους πιστούς να ενδυναμώσουν την πίστη τους. Σύμφωνα με τον F. Nigel Hepper η συσσώρευση πετρών γύρω από τον κορμό των νεαρών δέντρων είναι παλιά τεχνική που

ακολουθείται για να υποστηρίξει το δέντρο και να ενθαρρύνει την ανάπτυξη των νέων βλαστών. Με την πάροδο των ετών ρίζωμα του δέντρου, πέτρες και χώμα γίνονται ένα και έτσι στερεώνεται σταθερά και αμετάκλητα στο σημείο φύτευσής του. Ο Χριστός χρησιμοποίησε το παράδειγμα της μουριάς για να μας δείξει πόσο δυνατή είναι η πίστη που μπορεί να καταφέρει το ακατόρθωτο. Εάν πιστέψουμε πραγματικά και ζητήσουμε να φύγει η μουριά από αυτή τη σταθερή θέση της εκείνη θα μεταφυτευτεί.

Μυρτιά

Myrtus communis

Myrtaceae

Εικόνα 38 : *Myrtus communis*

Καταγωγή: Παραμεσόγειες χώρες.

Περιγραφή: Αειθαλής θάμνος, γρήγορου ρυθμού ανάπτυξης, μορφή κόμης μάλλον σφαιρική, ύψους μέχρι 3 μέτρων και διαμέτρου μέχρι 2 μέτρων. Φύλλα απλά, αντίθετα, ακέραια, λογχοειδή, γυαλιστερά, βαθυπράσινα, αρωματικά. Άνθη μονήρη, λευκά, μασχालιαία, αρωματικά εμφανιζόμενα το καλοκαίρι. Καρποί μικρές ράγες, ωοειδείς, παχύσαρκες που παραμένουν για μεγάλο διάστημα στο φυτό.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Φυτό πολύ ανθεκτικό ευδοκιμεί σ' όλους τους τύπους εδαφών, κατάλληλο για παραθαλάσσιες θέσεις και για ξηρά εδάφη. Προτιμά ηλιόλουστες και υπήνεμες περιοχές, αναπτύσσεται καλά στην ημισκιά, είναι σχετικά ευαίσθητο στις πολύ χαμηλές θερμοκρασίες.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται κυρίως με σπόρο καθώς επίσης και με μοσχεύματα.

Χρήσεις: Φυτεύονται συνήθως σε ομάδες μόνο του ή σε συνδυασμό με άλλα είδη, κυρίως φυλλοβόλα. Κατάλληλο για σχηματισμό φυτικών πλαισίων και για κατασκευή διαφόρων γεωμετρικών σχημάτων σφαίρας πυραμίδας κ.λπ. ή άλλων ομοιωμάτων.

Παράδοση: Υπάρχουν διάφορες παραδόσεις σχετικά με τη μυρτιά. Λέγεται ότι όταν ο Αδάμ και η Εύα εξεδιώχθησαν από τον Παράδεισο, τους επιτράπη να πάρουν μαζί τους τρία από τα

κυριότερα είδη, σιτάρι, χουρμάδες και μυρτιά. Επίσης όταν ο Χριστός μπήκε στην Ιερουσαλήμ ως σωτήρας έριχναν στο δρόμο για να περάσει από πάνω μυρτιές και φοίνικες ως ένδειξη τιμής και δόξας. Σήμερα χρησιμοποιείται στους πανηγυρίζοντες ναούς ως βάση για στεφάνια των τιμώμενων εικόνων και των θυρών των ναών, καθώς επίσης για στολισμό των δαπέδων των εκκλησιών και των γύρω δρόμων με κλωνάρια μυρτιάς, που αναδύουν το άρωμα τους και δίνουν μια διαφορετική εικόνα στους προσκυνητές. Η εικόνα μυρτιάς στο δρόμο παραπέμπει το μυαλό του ανθρώπου σε πανηγύρι.

Βασιλικός

Ocimum basilicum

Lamiaceae

Εικόνα 39 : *Ocimum basilicum*

Καταγωγή: Μεσόγειος, Ινδία και νησιά Ειρηνικού.

Περιγραφή: Ο βασιλικός είναι αρωματικό ετήσιο, ποώδες φυτό. Τα φύλλα του είναι ωοειδή, μυτερά, ακέραια ή οδοντωτά, πράσινα (έντονα ή σκούρα σε ορισμένες ποικιλίες). Τα άνθη του είναι μικρά και λευκά ή λευκορόδινα.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Οι μικρόφυλλες ποικιλίες προτιμούν ηλιόλουστα εδάφη, ενώ αυτές με μεγάλα φύλλα, ημισκιερά. Χρειάζονται στραγγερά εδάφη με ουδέτερο pH.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Χρήσεις: Στη χώρα μας χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά ως γλαστρικό. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε μπορντούρες ή σε παρτέρια.

Παράδοση: Σύμφωνα με την παράδοση το φυτό φύτευσε στη χαμένη τοποθεσία που είχε θαφτεί ο Τίμιος Σταυρός και η έντονη μυρωδιά που ανέδυε έγινε αφορμή να ανακαλυφθεί από την Αγία Ελένη.

Την ονομασία του το φυτό την πήρε από το "βασιλιάς" και βασιλιάς είναι ο Ιησούς Χριστός.

Στην εορτή των Θεοφανείων, ο ιερέυς ραίνει τους πιστούς με αγιασμό, βουτώντας ένα κλαδί βασιλικό μέσα στον αγιασμό. Επίσης σε κάθε τέλεση ακολουθίας του αγιασμού καθ' όλη τη

διάρκεια του έτους, έχει επικρατήσει ο ιερέυς να ραντίζει με βασιλικό για αγιασμό σε αντικατάσταση του ύσσωπου που χρησιμοποιείτο παλαιότερα.

Σε πολλούς πανηγυρίζοντες ναούς χρησιμοποιούνται βασιλικοί που καλλιεργούνται από τους πιστούς ειδικά για αυτό το λόγο, και με συστοιχίες βασιλικών διαμορφώνουν διαδρόμους, παραστάτες σε θύρες, εικόνες κλπ. Έτσι, με το έντονο άρωμά τους και την ρωμαλή εικόνα τους δημιουργούν πανηγυρική ατμόσφαιρα στο ναό.

Στη γιορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού στις 14 Σεπτέμβριου, καίρια θέση για τον εορτασμό έχει ο βασιλικός. Εκτός του στολισμού όπως αναφέρεται πιο πάνω του ναού, εκείνη την ημέρα με κλώνους βασιλικού δημιουργούνται μικρότεροι και μεγαλύτεροι σταυροί κρεμάμενοι από τους πολυελαίους του ναού. Επίσης εντός δίσκου τοποθετείται βασιλικός και από το κέντρο του δίσκου ίσταται σταυρός προσκύνησης και τρία αναμμένα κεριά μελίσης. Με ιδιαίτερο τελετουργικό και μεγαλοπρέπεια περιφέρεται ο δίσκος με το σταυρό και το βασιλικό σε όλο το ναό καταλήγοντας στο μέσο του, όπου τίθεται σε προσκύνηση. Μοιράζει δε ο ιερέυς στους πιστούς ευλογία (δώρο) βασιλικό και εκείνοι τον κρατούν στα εικονίσματα του σπιτιού τους.

Εικόνα 40 : Οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη

Ελιά

Olea europaea

Oleaceae

Εικόνα 41 : *Olea europaea*

"Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν· ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ."

Κατά Λουκάν 22, 39

"Υστερα ο Ιησούς βγήκε και πήγε, όπως συνήθιζε, στο όρος των Ελαιών. Τον ακολούθησαν και οι μαθητές του."

Καταγωγή: Παραμεσόγειες περιοχές.

Περιγραφή: Αειθαλές δέντρο μέτριου ρυθμού ανάπτυξης, με σφαιρική μορφή κόμης, φτάνει το ύψος των 10-15 μέτρων ανάλογα την ποικιλία. Ο κορμός λείος μέχρι την ηλικία των 20 ετών σταχτοπράσινος, αργότερα γίνεται ανώμαλος, ρυτιδωμένος, καφέ χρωματισμού. Τα φύλλα είναι απλά, αντίθετα, λογχοειδή, δερματώδη, σκούρα πράσινα στην πάνω επιφάνεια, γκριζα ανοιχτόχρωμα στην κάτω. Τα άνθη λευκά υποκίτρινα σε βορτυώδεις ταξιανθίες που βγαίνουν στη βλάστηση του προηγούμενου χρόνου. Οι καρποί δρύπες, που παίρνουν χρώμα μαύρο κατά την πλήρη ωρίμανση και με μέγεθος και σχήμα που διαφέρει ανάλογα τις ποικιλίες.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Δέντρο πολύ σκληρό με πολύ λίγες απαιτήσεις, προσαρμόζεται σε όλους τους τύπους των εδαφών, αντέχει στην ατμοσφαιρική ρύπανση, στα αλατούχα εδάφη, στα υδροσταγονίδια της θάλασσας, στην ξηρασία.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με φυλλοφόρα μοσχεύματα μαλακού ή σκληρού ξύλου και με εμβολιασμό πάνω σε αγριελιά.

Χρήσεις: Μπορούν να χρησιμοποιηθούν μεμονωμένα ή σε ομάδες αμιγείς ή σε συνδυασμό με άλλα δέντρα και θάμνους.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Στο τέλος του κατακλυσμού, έδειξε ο Θεός στο Νώε με ένα κλαδί ελιάς στο στόμα του περιστεριού που είχε βγάλει ο Νώε από την Κιβωτό, ότι τώρα μπορούν πια να ξαναβγούν στη γη.

Το μύρομα, των ανθρώπων και αντικειμένων με λάδι, έχει μεγάλη ιστορία και ιερή σημασία. Αυτή τη συνήθεια τη συναντάμε στη Βίβλο για πρώτη φορά όταν ο Ιακώβ, μετά το όραμα με τη σκάλα, έχυσε λάδι επάνω στο βράχο που χρησίμευσε για προσκέφαλο (Γένεσις, ΛΕ. 14).

Στην παραβολή του καλού Σαμαρείτου, ο Ιησούς αναφέρει ότι ο Σαμαρείτης άλειψε στο ληστευμένο τα τραύματά του με λάδι που είχε μαζί του.

Ο Ιησούς πριν το μαρτύριό του για να προετοιμασθεί πήρε τους έμπιστους του μαθητές και πήγε στον κήπο της Γεσθημανής (κήπος με ελιές και ελαιοπιεστήριο) και προσευχήθηκε. Κατά την ώρα εκείνη έγινε η προδοσία και η σύλληψη του Χριστού εντός του κήπου.

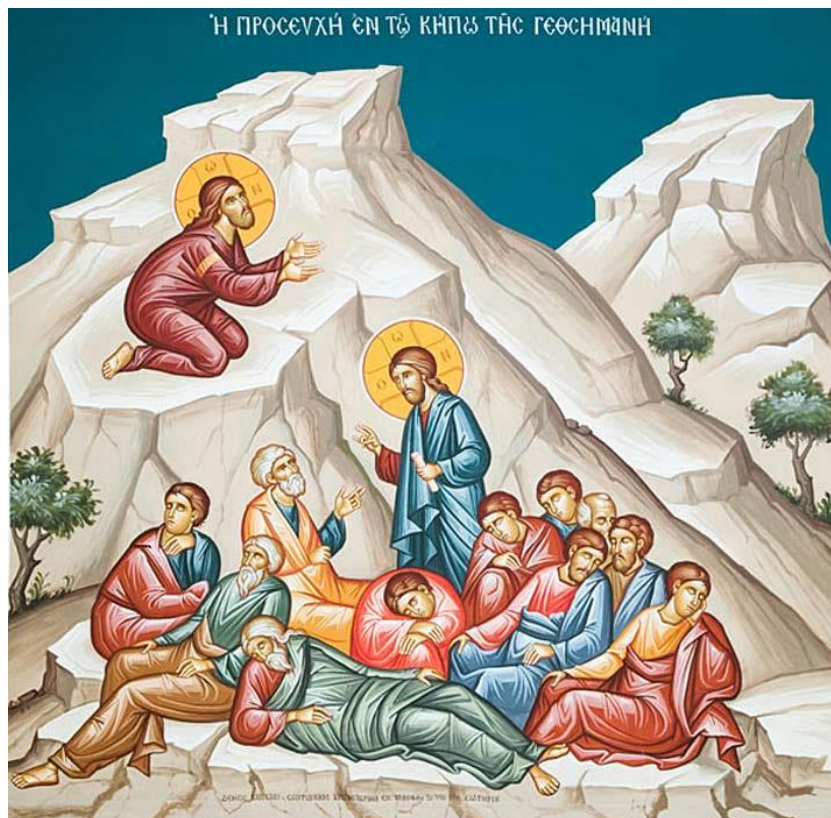
Το μυστήριο του ιερού ευχελαίου, που σημαίνει ευχή με λάδι, τελείται με ένα καντήλι το οποίο ως βάση χρησιμοποιεί κρασί και πάνω από αυτό ελαιόλαδο. Στο καντήλι ανάβουν επτά φλόγες. Με το έλαιο ο ιερέυς στο τέλος χρίει τους πιστούς προς *«άφεσιν αμαρτιών και ίαση νοσημάτων»*.

Στο μυστήριο του χρίσματος και της βαπτίσεως, σημαντικό και συμβολικό ρόλο παίζει πάλι το ελαιόλαδο με το οποίο χρίει ο ιερέυς τα νεοφώτιστα παιδιά και συμβολίζει τη χάρη του Αγίου Πνεύματος με το οποίο ο άνθρωπος θεραπεύεται και ειρηνεύει με το Θεό.

Ο απόστολος Παύλος παρομοιάζει τον άπιστο άνθρωπο με την αγριελιά ("αγριέλαιος") και την εκκλησία με την ήμερη ελιά ("καλλιέλαιος"). Το κλαδί της αγριελιάς (ο άνθρωπος) που θα εμβολιαστεί στην ήμερη ελιά (την εκκλησία) αποκτά και αυτός τις ιδιότητες του ήμερου δέντρου (Ρωμαίων 11, 16-24)

Η εκκλησία μας δέχεται μόνο το λάδι ελιάς για το άναμμα των καντηλιών και αποκλείει κάθε άλλο υλικό πχ παραφινέλαιο, κλπ.

Ο λαός πιστεύει ότι το λάδι που παραγόταν με τον παλιό παραδοσιακό τρόπο στο στιράκι (το κατασκευαστικό μέρος του έχει σχήμα σταυρού) που συμπίεζει τον ελαιόκαρπο, βγαίνει ως εκχύλισμα του ευγενέστερου για τον άνθρωπο καρπού της ελιάς. Άρα αυτό το πεντακάθαρο και πολύτιμο προϊόν, είναι το καταλληλότερο για να προσφέρει προσευχή στο Θεό του.

Εικόνα 42: Η προσευχή στον κήπο της Γεσθημανή

Ορνιθόγαλο / Αστέρι της Βηθλεέμ

Ornithogalum narbonense

Asparagaceae

Εικόνα 43 : *Ornithogalum narbonense*

"λέγοντες· ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἦλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. "

Κατά Ματθαῖον 2, 2

"«Ποῦ εἶναι ὁ νεογέννητος βασιλιάς τῶν Ἰουδαίων; Εἶδαμε νὰ ἀνατέλλει τὸ ἀστρο τοῦ καὶ ἦρθαμε νὰ τὸν προσκυνήσουμε»."

Καταγωγή: Ευρώπη και εύκρατες περιοχές Ασίας.

Περιγραφή: Αυτοφυής πόα που φτάνει τα 40 έως 50 εκατοστά ύψος. Οι βολβοί είναι υπόλευκοι και ωοειδείς. Οι μίσχοι είναι όρθιοι και τα φύλλα είναι σαρκώδη και λογχοειδή, 8-15 χιλιοστά πλάτους.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Απαντάται σε χωράφια, χλοώδεις και ξηρές περιοχές και σε βραχώδη εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με βολβίδια

Παράδοση: Η άλλη του ονομασία «Αστέρι της Βηθλεέμ», του δόθηκε σε ανάμνηση του τόπου της γέννησης του Χριστού και του ταξιδιού των τριών μάγων, επειδή το άνθος του μοιάζει με αστέρι.

Εικόνα 44 : Η Χριστού γέννησις

Πασιφλόρα / Παθανθές

Passiflora sp.

Passifloraceae

Εικόνα 45 : *Passiflora* sp.

Καταγωγή: Αργεντινή και Βραζιλία

Περιγραφή: Αειθαλές ή ημιαειθαλές, αναρριχώμενο με λεπτούς ευλύγιστους βλαστούς που φέρουν έλικες. Φύλλα σύνθετα, παλαμοειδή, με πέντε φυλλάρια λογχοειδή, οξύληκτα, πράσινα στην πάνω επιφάνεια και γκριζοπράσινα στην κάτω. Άνθη μεγάλα, ελαφρώς εύοσμα που μοιάζουν με ρολόι.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Προτιμά βαθιά ελαφρά εδάφη και θέσεις ηλιαζόμενες.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με ώριμα μοσχεύματα τέλη του χειμώνα με αρχές άνοιξης.

Χρήσεις: Κατάλληλο για να καλύψει γρήγορα πέργκολες, κιόσκια, φράκτες.

Παράδοση: Το συγκεκριμένο φυτό έχει συνδεθεί με τη θρησκεία χωρίς να υπήρχε στους Άγιους Τόπους ή να αναφέρονταν στη Βίβλο. Η ιστορία του άνθους σε σχέση με το Χριστιανικό συμβολισμό αρχίζει το 1610, όταν ένας Μεξικανός καλόγερος του Τάγματος των Αυγουστίνων έφερε ένα άνθος ρολογιάς για σχέδιο στον Jacobo Bosio, ο οποίος ετοίμαζε ένα έργο σχετικά με το Σταυρό του Μαρτυρίου. Έτσι το μπουμπούκι του άνθους θεωρήθηκε σύμβολο της Ευχαριστίας, το μισοανοιγμένο άνθος το Αστέρι της Ανατολής που οδήγησε τους Σοφούς στο Θείο βρέφος. Τα φύλλα του που έχουν πέντε προεξοχές σημαίνουν τα χέρια των διωκτών Του. Τα

πέντε σέπαλα και τα πέντε πέταλα θεωρήθηκε ότι αντιπροσώπευαν τους δέκα μαθητές. Ο ύπερος που βρίσκεται στο κέντρο του άνθους είναι η στήλη πάνω στην οποία βασανίστηκε ο Χριστός. Ο τριπλός στύλος, τα τρία καρφιά. Οι πέντε στήμονες, τα πέντε τραύματα. Τα νήματα που είναι γύρω, το ακάνθινο στεφάνι. Το μπλε χρώμα του λουλουδιού, τον ουρανό. (Α. Κανδύλη)

Φοίνικας / Χουρμαδιά

Phoenix dactylifera

Arecaceae (Palmae)

Εικόνα 46 : *Phoenix dactylifera*

"ἔλαβον τὰ βαῖα τῶν φοινίκων καὶ ἐξῆλθον εἰς ὑπάντισιν αὐτῶ, καὶ ἔκραζον· ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ."

Κατά Ιωάννην 12, 13

"πήραν κλαδιά φοινικιάς, καὶ βγήκαν ἀπὸ τὴν πύλη νὰ τον προὔπαντήσουν κραυγάζοντας: Δόξα το Θεοῦ! Εὐλογημένος αὐτός που ἐρχεται σταλμένος ἀπὸ τὸν Κύριο! Εὐλογημένος ὁ βασιλιάς του Ἰσραήλ!"

Καταγωγή: Μέση Ανατολή, Βόρεια Αφρική.

Περιγραφή: Αειθαλές δέντρο με ψηλό, ισχυρό, κυλινδρικό κορμό, που φτάνει ὕψος μέχρι τα 30 μέτρα. Φύλλα μεγάλα, πτεροειδή, κυρτά με μορφή τόξου. Ἄνθη δίοικα, μικρά, κιτρινωπά σε κυρτές ταξιανθίες σπάδικες. Οἱ καρποὶ του εἶναι οἱ γνωστοὶ χουρμάδες.

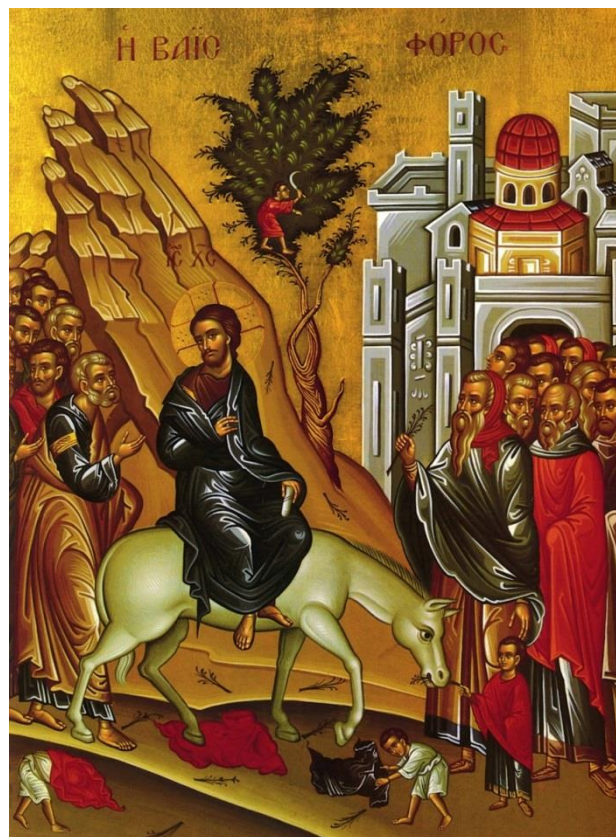
Κλίμα καὶ ἔδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσεται σε ηλιόλουστες θέσεις καὶ προσαρμόζεται σε ὅλων των ειδῶν τα εδάφη, ἀκόμα καὶ κοντὰ στη θάλασσα. Δεν ἀντέχει τὸ πολὺ κρύο.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Χρήσεις: Φυτεύεται μεμονωμένα, σε ομάδες και σε δεντροστοιχίες.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Ο λαός υποδέχτηκε το Χριστό κατά την είσοδό Του στα Ιεροσόλυμα με κλώνους (φύλλα) φοινίκων (Βαΐων), συμβολίζοντας την επερχόμενη νίκη του Ιησού κατά του θανάτου με την προσδοκώμενη Ανάσταση.

Κάθε χρόνο την Κυριακή των Βαΐων (μία Κυριακή πριν το Πάσχα) εις ανάμνηση της εισόδου του Ιησού στα Ιεροσόλυμα φτιάχνονται σταυροί με μία ειδική πλέξη των υποκίτρινων και ανώριμων ακόμα φυλλαρίων του φοίνικα. Επίσης σε ορισμένους ναούς πάλι, με περίτεχνη πλέξη πλέκονται γαϊδουράκια εις ανάμνηση του όνου που επικάθισε για την είσοδό του ο Ιησούς στα Ιεροσόλυμα, καθώς και άλλα καλλιτεχνικά σχήματα ή φύλλα για στολισμό του ναού. Στο τέλος της Θείας λειτουργίας ο ιερέυς μοιράζει στο εκκλησίασμα σταυρούς, τους οποίους τοποθετούν στις εισόδους των σπιτιών, καταστημάτων κλπ για προστασία. Ειδικότερα στη Χίο λόγω των πολλών ναυτικών συνηθίζεται να κατασκευάζεται ιδιαιτέρως μικρού μεγέθους (4x3 εκατοστά) σταυρός από τεμάχιο φυλλαρίου και αποστέλλεται ταχυδρομικώς στον κάθε ταξιδεύοντα ναυτικό για ευλογία.

Εικόνα 47 : Η είσοδος του Ιησού στα Ιεροσόλυμα

Σχίνος / Σκίνος

Pistacia lentiscus var. chia

Anacardiaceae

Εικόνα 48 : *Pistacia lentiscus var. chia*

Καταγωγή: Παραμεσόγειες χώρες.

Περιγραφή: Αειθαλής θάμνος, αυτοφυής στις παραμεσόγειες χώρες, κανονικού ρυθμού ανάπτυξης, με κόμη μάλλον σφαιρικής μορφής, ύψους μέχρι 5 μέτρα. Φύλλα σύνθετα, συνήθως αρτιόληκτα, ωοειδή, δερματώδη πρασινοκίτρινα και γυαλιστερά στην πάνω επιφάνεια, τεφρά στην κάτω. Τα άνθη είναι κόκκινα σε σταχυόμορφους βότρεις μοναχικοί ή ανά δύο στις μασχάλες των φύλλων. Καρποί μικρές σφαιρικές δρύπες, κόκκινες στην αρχή και στη συνέχεια ωριμάζουν και παίρνουν χρώμα μύρο.

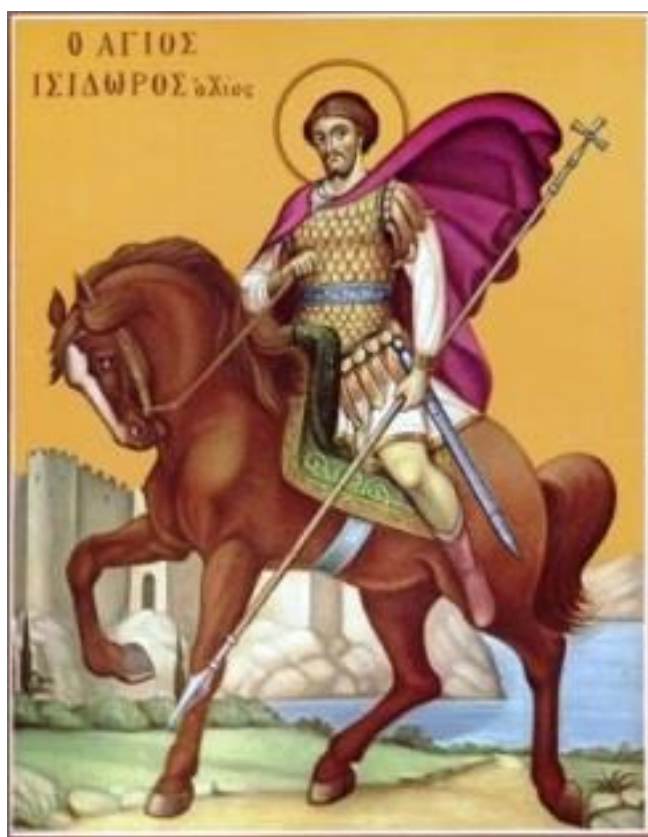
Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Πολύ ανθεκτικό φυτό. Αντέχει στην ζέστη, στην ξηρασία, στα άγονα εδάφη, κατάλληλο για φύτευση σε παραθαλάσσιες τοποθεσίες.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζονται με σπόρους και ημιξυλώδη μοσχεύματα.

Χρήσεις: Φυτεύεται μεμονωμένα, σε ομάδες, σε συστάδες και σε μπορντούρες.

Παράδοση: Η Ιερά Σύνοδος ανακήρυξε προστάτη των μαστιχοπαραγωγών τον Άγιο Ισίδωρο τον Χίο. Στο μαρτύριο του Αγίου Ισιδώρου αναφέρεται ότι τον έδεσαν πίσω από άλογο το οποίο τον έσερνε σε όλη την περιοχή των Μαστιχοχωρίων (εκεί καλλιεργείται η Μαστιχοφόρος Σχίνος *Pistacia lentiscus var. chia*) και έτσι τον θανάτωσαν. Οι μαστιχοπαραγωγοί πιστεύουν ότι ήταν η περίοδος που οι σκίνοι τους δακρύζουν και συνέδεσαν το δάκρυ του δέντρου τους με το μαρτύριο

του Αγίου. Γι' αυτό και τον τιμούσαν και τον τιμούν ιδιαιτέρως από τώρα και στο εξής και επισήμως είναι ο προστάτης τους Άγιος.

Εικόνα 49 : Άγιος Ισίδωρος ο Χίος

Αμυγδαλιά

Prunus amygdalus

Rosaceae

Εικόνα 50 : *Prunus amygdalus*

"καὶ ἐγένετο τῇ ἐπαύριον καὶ εἰσῆλθε Μωσῆς καὶ Ααρὼν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἰδοὺ ἐβλάστησεν ἡ ράβδος Ααρὼν εἰς οἶκον Λευὶ καὶ ἐξήνεγκε βλαστὸν καὶ ἐξήνηθησεν ἄνθη καὶ ἐβλάστησε κάρυα."

Αριθμοί 17, 23

"Την άλλη μέρα, όταν ο Μωσής μπήκε στη σκηνή, το ραβδί του Ααρών, της φυλής Λευί, είχε ανθήσει. Είχαν ανοίξει τα μπουμπούκια, είχαν σχηματιστεί λουλούδια και είχαν δέσει αμύγδαλα. "

Καταγωγή: Κατάγεται από την κεντρική Ασία.

Περιγραφή: Φυλλοβόλο δέντρο με λευκορόδινα άνθη στο τέλος του χειμώνα. Το καλοκαίρι έχει καφέ εδώδιμους καρπούς, τα αμύγδαλα.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσεται σε μεγάλη ποικιλία εδαφών. Αντέχει τις χαμηλές θερμοκρασίες, ωστόσο αν είναι σε ανθοφορία καταστρέφεται.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται κυρίως με εμβόλια.

Χρήσεις: Φυτεύεται σε δεντροστοιχίες, σε οπωρώνες αλλά και μεμονωμένα.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Όταν ο Μωσής έβαλε τα ραβδιά από τις 12 φυλές στη σκηνή του μαρτυρίου, την επόμενη μέρα είχε φυτρώσει το ραβδί του Ααρών και είχε βγάλει αμύγδαλα.

Ροδιά

Punica granatum

Punicaceae

Εικόνα 51 : *Punica granatum*

"ἀποκρίνεται ὁ Ἰησοῦς· ἐκεῖνος ἐστὶν ὃ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. καὶ ἐμβάψας τὸ ψωμίον δίδωσιν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτη."

Κατά Ιωάννην 14, 26

"Ὁ Ἰησοῦς ἀποκρίθηκε: «Εἶναι ἐκεῖνος, στον οποίο θα δώσω ἓνα κομμάτι ψωμί, αφού το βουτήξω στο πιάτο». Παίρνει τότε ἓνα κομμάτι ψωμί, το βουτάει στο πιάτο και τι δίνει στον Ἰούδα τον Ἰσκαριώτη, γιο του Σίμονα."

Καταγωγή: Παραμεσόγειες περιοχές, Ινδία.

Περιγραφή: Φυλλοβόλος θάμνος, γρήγορου ρυθμού ανάπτυξης, με ὀρθία μορφή ανεστραμμένου κώνου (βάζο). Φύλλα απλά, σύνθετα, ωοειδή, γυαλιστερά, ανοικτού πράσινου χρώματος σε μικρές ομάδες των 3-4. Τα άνθη του είναι μεγάλα, υπέρδιπλα, κόκκινο-πορτοκαλί με κίτρινες και κρεμ γραμμές. Καρποί μεγάλοι διακοσμητικοί, πορτοκαλοκόκκινοι, εδώδιμοι.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αρκετά σκληρό φυτό που προσαρμόζεται σε όλα τα εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με μοσχεύματα ὀριμου ξύλου καθώς και με παραφυάδες.

Χρήσεις: Φυτεύονται σε ομάδες σε συνδυασμό με άλλα είδη.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Στην Καινή Διαθήκη, ο Ιησούς είπε ότι ξέρει ποιος θα τον προδώσει κατά τη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου *«αυτός είναι ένας από τους δώδεκα που βουτάει το ψωμί του μέσα στο τρυβλίο μαζί μου»* (Κατά Μάρκον, 14. 20, Κατά Ιωάννην, 13. 26). Πιστεύεται ότι αυτή η σάλτσα είναι η Χαροζέτ. Ένα από τα συστατικά που περιέχει η σάλτσα Harozet είναι τα σπόρια ροδιού. Στη Βίβλο αναφέρεται συχνά η ροδιά και παρομοιάζεται με τη γυναικεία ομορφιά, οι σπόροι της συμβολίζουν γονιμότητα και ο κόκκινος χυμός τους το νέκταρ της αγάπης. Στην Παλαιά Διαθήκη το χαρακτηριστικό σχήμα του το σχεδίαζαν στις κολώνες του Ναού του Σολομώντα, όπως και στα άμφια των αρχιερέων.

Εικόνα 52: Ο μυστικός δείπνος

Δρυς / Βελανιδιά

Quercus sp.

Fagaceae

Εικόνα 53 : *Quercus sp.*

Καταγωγή: Παραμεσόγειες χώρες.

Περιγραφή: Φυλλοβόλα και αειθαλή δέντρα με χαρακτηριστικούς καρπούς, τα βελανίδια που είναι κλεισμένοι στη βάση με ένα σκληρό, ξυλώδες και μερικές φορές ακανθώδες περίβλημα που σχηματίζεται από μεταμόρφωση του ποδίσκου.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Φυτό πολύ ανθεκτικό τόσο σε θερμά όσο και σε ψυχρά εδάφη. Μπορεί να αναπτυχθεί σε οποιοδήποτε τύπο εδάφους, ακόμα και στα πιο φτωχά και σκελετωμένα ασβεστολιθικά εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Χρήσεις: Λόγω της ανθεκτικότητας χρησιμοποιείται σε έργα αποκατάστασης τοπίων σε διάφορα πρανή όπου λόγω του πλούσιου ριζικού συστήματος βοηθούν στην προστασία του εδάφους.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Οι αρχαίοι Ισραηλίτες φανερά έδειχναν ότι θεωρούσαν το δέντρο ιερό. Υπάρχει μια παράδοση ότι ο Αβραάμ υποδέχτηκε τους ουράνιους επισκέπτες του κάτω από μία δρυ. Η τροφός της Ρεβέκκας θάφτηκε κάτω από μια βελανιδιά που αργότερα την ονόμασαν «Βελανιδιά του πένθους». Ο δε Ιακώβ έθαψε τα είδωλα του Συχέμ [Σεκέμ] κάτω από μια δρυ. Κάτω από την δρυ της Εφραθά, ο Γεδεών είδε τον άγγελο να κάθεται ο οποίος του έδωσε οδηγίες πως να ελευθερώσει το Ισραήλ.

Τριαντάφυλλο

Rosa sp.

Rosaceae

Εικόνα 54 : *Rosa sp.*

Περιγραφή: Φυλλοβόλοι θάμνοι και αναρριχώμενα φυτά με σύνθετα πράσινα φύλλα. Οι βλαστοί και τα φύλλα τους είναι συνήθως αγκαθωτά. Έχουν άνθη σε όλα τα χρώματα από το Μάιο έως το Νοέμβριο, που πολλές φορές είναι αρωματικά. Ανάλογα με τον τύπο των ανθέων και το είδος του φυτού διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: Θαμνώδεις ποικιλίες με μεμονωμένα μεγάλα άνθη (μεγανθή υβρίδια), θαμνώδεις ποικιλίες με άνθη σε μπουκέτα (πολυανθή υβρίδια), αναρριχώμενες, μινιατούρες, εδαφοκαλυπτικές, δενδρώδεις και κρεμοκλαδείς.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Προσαρμόζονται σε όλους τους τύπους εδαφών. Προτιμούν τα δροσερά, αργυλοπιριτικά εδάφη, εφοδιασμένα με οργανική ουσία. Αντέχουν στο πολύ κρύο.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζονται κυρίως με εμβόλια και λιγότερο με μοσχεύματα.

Χρήσεις: Οι θαμνώδεις και κυρίως οι πολυανθείς και φλοριμπούντα φυτεύονται σε μεγάλες συνθέσεις που αποτελούνται από αλληλοσυμπλεκόμενες μεγάλες, ομοιόμορφες και ανομοιόμορφες ομάδες.

Παράδοση: Πιστεύεται ότι πριν το προπατορικό αμάρτημα το τριαντάφυλλο ήταν χωρίς αγκάθια. «Ρόδον το αμάραντον, χαίρε, η μόνη βλαστήσασα...» στίχος του Ακαθίστου ύμνου δίνει το προσωνύμιο στην υπεραγία Θεοτόκο και εμπνέει τον αγιογράφο για το εικόνισμα της παναγίας Ρόδον το αμάραντο. Εξ αυτού ναοί και προσκυνήματα αφιερωμένα στην Παναγία με αυτό το προσωνύμιο.

Το τριαντάφυλλο λόγω της εποχής ανθίσεώς του (Μάιο), χρησιμοποιείται για το στολισμό των χριστιανικών ναών. Έτσι και στην περίπτωση που παρατίθεται παρακάτω φαίνεται καθαρά από πόσο παλιά χρησιμοποιείται για το στολισμό και στις πιο επίσημες μα συνάμα και τραγικές στιγμές της Ορθοδοξίας μας. Επίσης από το παρακάτω κείμενο διαφαίνεται πόσο μπορεί να επηρεασθεί ακόμα και μια άλλη θρησκεία, μια παράδοση με το στολισμό των τριαντάφυλλων στο χριστιανικό ναό παρόλο που σταμάτησε για 100 χρόνια έδωσε το όνομα στο τζαμί πια του παλαιού χριστιανικού ναού, Γκιούλ τζαμί.

Αποσπάσματα από το βιβλίο «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΟ BYZANTIO -Επιφυλλίδες και διαλέξεις» της Μαρίας Θεοχάρη.

«Αλλ' εκείνη την παραμονή της γιορτής -ήταν 28 του Μάη του 1453- οι κάτοικοι της βασιλεύουσας είχαν άλλους βαθύτερους λόγους, να προστρέξουν σε προσευχές και λιτανείες, να εκλιπαρήσουν τους Αγίους. Δεν επρόκειτο πια για την γιατρεία των ασθενών, αλλά για τη σωτηρία της ίδιας της Πόλης. Είχαν λοιπόν μαζευτεί πλήθος πυκνότατο, από τον εσπερινό κιόλας ερχόντουσαν για να κάνουν την ολονυχτία κοντά στη σορό της Αγίας. Τρεις μέρες τώρα αλάλαζε κάθε βράδυ το στρατόπεδο απ' έξω. Μόλις έπαιρνε η νύχτα, άρχισαν να ηχούν οι σάλπιγγες και μαζί με τα τύμπανα έσκιζαν την ησυχία της νύχτας. Πύρινες φωταψίες, αναμμένες στις κατασκηνώσεις του σουλτάνου κύκλωναν το λιμάνι και τον Γαλατά. Και πράγματι βρισκόμαστε στην πιο δραματική στιγμή -της Δευτέρας προς Τρίτη, 28 προς 29 Μαΐου- της τελευταίας νύχτας του Βυζαντίου. Ο βασιλεύς, αφού μίλησε στο λαό του, κατευθύνεται τώρα προς την Αγιά-Σοφιά, για να προσευχηθεί και να μεταλάβει. Προσεύχεται στην Οδηγήτρια κι όταν σηκώνεται και πλησιάζει τα Άχραντα Μυστήρια, όλο το πλήθος τον ακολουθεί. Μετά ο βασιλεύς παίρνει τον δρόμο προς τα ανάκτορα για να αποχαιρετήσει τους αυλικούς του. Καθώς ατενίζει ο βασιλεύς το εκκλησίασμα της Αγίας Θεοδοσίας, με μιας η ψυχή του γαληνεύει. Το εσωτερικό του Ναού θυμίζει μέρες ειρηνικές. Γιρλάντες από τριαντάφυλλα κι άλλα μαγιάτικα λουλούδια στολίζουν τις ασπίδες και τις εικόνες. Γυναικόπαιδα και κλήρος

προσεύχονται με κατάνυξη αλλά όλων τα πρόσωπα φωτίζονται από μια γιορτινή χαρά. Κρατούν άσπρες λαμπάδες κι άλλοι σκορπούν θυμιάματα. Ο αυτοκράτωρ καθώς περνά να προσκυνήσει την σορό ρίχνει μια γρήγορη ματιά στις γυναίκες. Σαν να μη συμβαίνει τίποτα, έχουν έρθει να γιορτάσουν τη σύναξη της Οσιομάρτυρος «περικεκαλλωπισμένοι και περικεκοσμημένοι». Ποια η ανάγκη να εξιστορήσει κανείς τη συνέχεια, την επίθεση, τον τραυματισμό του Ιουστινιάνη, την Κερκόπορτα, την πύλη του Αγίου Ρωμανού, τον θάνατο του αυτοκράτορα; Οι Γενίτσαροι όρμησαν από το χάλασμα του τείχους, που είχε δημιουργήσει το κανόνι του Μωάμεθ, ανάμεσα στην πύλη του Ρωμανού και στη Χαρσία. Τραβούν τώρα προς τα κάτω. Και περνώντας μπρος από την πόρτα της Αγίας Θεοδοσίας, ακούν ψαλμωδίες, βλέπουν συναγμένο τον κόσμο και μπαίνουν μέσα. Τους χτυπά το άρωμα από το μοσχολίβανο. Κοιτούν γύρω τα τριαντάφυλλα που στόλιζαν την εκκλησία και σαστισμένοι στάθηκαν μια στιγμή αμήχανοι. Η εκκλησία της Αγίας Θεοδοσίας έγινε κατ' αρχάς αποθήκη του τουρκικού ναυστάθμου. Πέρασαν έτσι εκατόν τόσα χρόνια κι έπειτα -επί Σελίμ Β'- μετατράπηκε σε τζαμί. Το καινούριο όνομά της λένε πως είναι μια ανάμνηση της τελευταίας εκείνης βυζαντινής μέρας. Γκιουλ σημαίνει ρόδο και Γκιουλ Τζαμί, το τζαμί των ρόδων, γιατί με ρόδα την είχαν στολισμένη σαν μνήκη στην Πόλη ο κατακτητής."

Εικόνα 55: Ρόδον το αμάραντον

Εικόνα 56 : Ιερός ναός Αγίας Θεοδοσίας - Κωνσταντινούπολη (έως 29/05/1453) Σήμερα Γκιουλ τζαμί (Τριανταφυλλένιο τζαμί)

Δενδρολίβανο

Rosmarinus officinalis

Lamiaceae

Εικόνα 58 : *Rosmarinus officinalis*

Καταγωγή: Παραμεσόγειες χώρες.

Περιγραφή: Αειθαλής θάμνος, αργού ρυθμού ανάπτυξης με πολλούς βλαστούς και πυκνή όρθια κόμη. Φύλλα αντίθετα και πολύ αρωματικά, βελονοειδή, βαθυπράσινα, γυαλιστερά από πάνω λευκά χνουδωτά από κάτω. Άνθη μικρά ανοιχτού μπλε χρώματος.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Από τα πιο ανθεκτικά φυτά. Αντέχει στην ξηρασία, στα ασβεστώδη, στα πετρώδη και στα ξηρά εδάφη, στην ημισκιά και στις παραθαλάσσιες περιοχές.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται εύκολα με μοσχεύματα.

Χρήσεις: Χρησιμοποιείται σε ομάδες, μόνο του ή με άλλα είδη. Κατάλληλο για βραχύκηπους καθώς και για σχηματισμό μπορντούρας ή φρακτών ελεύθερης μορφής. Συναντάται συχνά σε περίβολους εκκλησιών.

Εκκλησιαστική χρήση: Την τρίτη Κυριακή των Νηστειών, κατά την εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως, ο Σταυρός περιφέρεται στο ναό στολισμένος κατά κύριο λόγο με δενδρολίβανο και άλλα λουλούδια. Κατά την προσκύνησή Του από τους πιστούς, ο ιερέας

μοιράζει ματσάκια δενδρολίβανου δεμένα μαζί με λουλούδια. Οι πιστοί τα μεταφέρουν στο σπίτι τους και τα κρατούν στο εικονοστάσι για ευλογία.

Βάτος

Rubus sanguineus

Rosaceae

Εικόνα 59 : *Rubus sanguineus*

"ὥφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐν πυρί φλογὸς ἐκ τοῦ βάτου, καὶ ὅρᾳ ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρί, ὁ δὲ βάτος οὐ κατεκαίετο."

Ἐξοδος 3, 2

"Τότε του φανερώθηκε ο άγγελος του Κυρίου μέσα σε πύρινη φλόγα που έβγαινε από μία βάτο. Ο Μωυσής είδε πως ενώ η βάτος είχε πάρει φωτιά κι ήταν μέσα στις φλόγες, δεν καιγόταν να γίνει στάχτη."

Περιγραφή: Αυτοφυής φυλλοβόλος θάμνος με ανάπτυξη έως και 2μ. Τα φύλλα είναι κατ' εναλλαγή, ενωμένα, πτεροειδή ή με πτερύγια, οδοντωτά ή πριονωτά. Τα άνθη είναι μικρά και λευκορόδινα.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσονται σε ηλιόλουστες θέσεις και μέτρια υγρά και καλά στραγγιζόμενα εδάφη.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζονται με μοσχεύματα.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Στην Παλαιά Διαθήκη όπως αναφέρεται στο εδάφιο της Εξόδου (3, 1-3) ο Μωυσής ζει το θαύμα της φλεγόμενης αλλά μη καιομένης βάτου. Σ' αυτό το θαύμα, του παρουσιάζεται ο ίδιος ο Θεός αφού ο Θεός παρουσιάζεται στους ανθρώπους μόνο δια μέσου θαυμάτων και ποτέ κανείς δεν μπορεί να Τον δει. Έτσι λοιπόν ο Μωϋσής βλέπει φλόγα στη βάτο όμως η βάτος δεν καίγεται. Το θαύμα αυτό εξηγεί ότι ο Θεός μένει άφθαρτος ή κατά άλλη εξήγηση η βάτος συμβολίζει την Παναγία, που θα γεννήσει τον Ιησού Χριστό και θα παραμείνει παρθένα.

Το συνηθέστερα αναφερόμενο φυτό από τους ερευνητές είναι ο Βάτος ο αιματώδης (*Rubus sanguineus*) όμως αναφέρονται επίσης: ο λώρανθος (*Loranthus europaeus*), το Υφέαρ και η Στελίζ του Θεόφραστου, συγγενικό φυτό με τον ιξό, τη Δίκταμνο τη λευκή (*Dictamnus fraxinella*), τον κράταιγο το σιναιϊκό (*Crataegus sinaicus*), την Κασία την σέννα (*Cassia senna*) και την Κολουτέα (*Colutea sp.*).

Η παρθένα νεανίδα κόρη πιστής χριστιανής και ειδωλολάτρη πατέρα από τη Βολισσό της Χίου, Αγία Μαρκέλλα όταν δέχθηκε μετά το θάνατο της μητέρας της την πονηρή επιβουλή του πατέρα της με σαρκικές επιθυμίες προς εκείνην, έφυγε από το σπίτι της αναζητώντας προστασία στα βουνά και τα παράλια της περιοχής. Στην τοποθεσία Βαρβάριθος (που από τότε ονομάζεται πια Αγία Μαρκέλλα) κρύβεται μέσα σε μια βάτο. Ο πατέρας της με υπόδειξη τρίτων, μαθαίνει το σημείο και μη μπορώντας να πλησιάσει την κόρη του, βάζει φωτιά στη βάτο αναγκάζοντας την Αγία να διαφύγει προς τη βραχώδη περιοχή, όπου την κυνηγάει αποκεφαλίζοντας την. Στη θέση της βάτου βρίσκεται σήμερα ο φερώνυμος ναός της Αγίας Μαρκέλλης.

Η λαϊκή παράδοση πιστεύει ότι, όταν ο Ιησούς περνούσε από καλλιέργειες αμπελιού κατά την διδασκαλία του, συνάντησε και κάποιον Εβραίο που φύτευε αμπέλι τον ρώτησε τι φυτεύει και απάντησε "Βάτους" και ο Ιησούς ευλογεί και λέει "Να είναι ευλογημένα". Από τότε οι γεωργοί προσπαθούν να αφαιρέσουν τους βάτους από τις καλλιέργειες τους αλλά αυτοί πάντοτε ξαναφυτρώνουν, γι' αυτό και μερικοί γεωργοί αναφέρουν το βάτο και ως "Εβραίο".

Εικόνα 61: Η φλεγόμενη βάτος

Εικόνα 60: Η Αγία Μαρκέλλα

Αφάνα / Αστιφίδα

Sarcopoterium spinosum

Rosaceae

Εικόνα 62 : *Sarcopoterium spinosum*

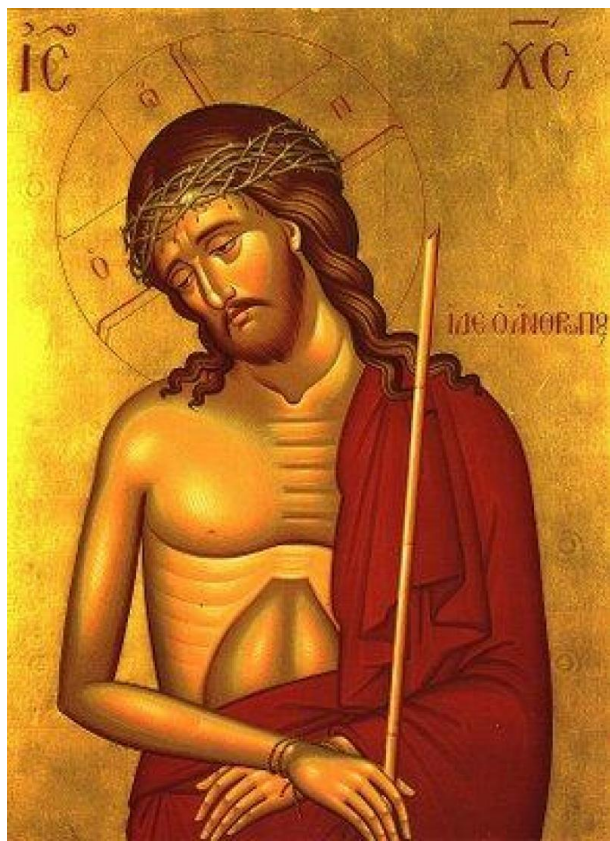
"καὶ οἱ στρατιῶται πλέξαντες στέφανον ἐξ ἁκανθῶν ἐπέθηκαν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτόν"

Κατά Ιωάννην 19, 2

"Οἱ στρατιῶτες ἐπλεξαν ἓνα στεφάνι ἀπὸ ἀγκάθια καὶ τὸ ἔβαλαν στὸ κεφάλι τοῦ, τὸν τύλιξαν μ' ἓνα κατακόκκινο μανδύα"

Περιγραφή: Η αφάνα είναι πολυετές φυτό φρύγανο, αποτελείται από μια συστάδα ξυλωδών κορμών, που στο πάνω μέρος υπάρχει ένα ξυλώδης λεπτός σχηματισμός που καταλήγει σε αγκάθι μικρό. Κάθε γωνιακός σχηματισμός έχει γύρω στα δέκα πράσινα μικρά φυλλαράκια.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Η αφάνα είναι πολύ κοινό φυτό στη Ιερουσαλήμ, θαμνίσκος που έχουν καταλήξει οι μελετητές σαν το πιο κατάλληλο φυτό για την εύκολη κατασκευή του ακάνθινου στεφανιού που φόρεσαν στο Χριστό (F. Nigel Hepper).

Εικόνα 63 : Ο νυμφίος

Κολοκύθι του Ιωνά

Sechium edule var. spinosa

Cucurbitaceae

Εικόνα 64 : *Sechium edule var. spinosa*

"καὶ προσέταξε Κύριος ὁ Θεὸς κολοκύνθη, καὶ ἀνέβη ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦ Ἰωνᾶ τοῦ εἶναι σκιὰν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ σκιάζειν αὐτῷ ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ. καὶ ἐχάρη Ἰωνᾶς ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ χαρὰν μεγάλην."

Ἰωνας 4, 6

"Ἀλλὰ ὁ Κύριος, ὁ Θεός, πρόσταξε νὰ φυτρώσει ἓνα φυτὸ καὶ τὸ ἔκανε νὰ ψηλώσει πάνω ἀπὸ τὸν Ἰωνά καὶ νὰ του κάνει σκιά στο κεφάλι του γιὰ νὰ νιώθει πιο ἀνετα. Ὁ Ἰωνᾶς χάρηκε πάρα πολὺ γι' αὐτὸ τὸ φυτὸ."

Καταγωγή: Μεξικό

Περιγραφή: Αναρριχώμενο φυτὸ που μπορεῖ νὰ φτάσει τα 12 μέτρα. Τα φύλλα του εἶναι καρδίσχημα καὶ παράγει ἐδώδιμους καρπούς σαν ἀχλάδι με ρυτίδες καὶ ἀγκάθια.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Χρήση: Χρησιμοποιεῖται στη μαγειρική ὁ καρπὸς καὶ τα φύλλα του.

Παράδοση: Στη Χίο αναφέρουν το φυτό Chayote (*Sechium edule* var. *spinosum*) με το ελληνικό όνομα "Κολοκυθιά του Ιωνά" και τους καρπούς του "Κολοκύθια του Ιωνά" είναι δε βρώσιμα κατά τους φθινοπωρινούς μήνες. Προφανώς λόγω της ταχύτητας και πολύ μεγάλης ανάπτυξης του κατά την περίοδο του θέρους επίσης λόγω του πυκνού φυλλώματός του και καλλιεργούμενο δε σε πέργκολες οι άνθρωποι κάθονται στην σκιά του. Εξ αυτού του λόγου συνέδεσαν οι Χιώτες το φυτό που φύτρωσε πάνω από τον προφήτη Ιωνά με το Chayote. Σε έρευνα που έγινε σε άλλα μέρη της Ελλάδος αναβρέθηκε μόνον ως εξεζητημένο προϊόν και αναφέρεται ξανά ως "πατάτα του Ιωνά".

Πολλοί μελετητές ωστόσο της Αγίας Γραφής (F. Nigel Hepper) αναφέρουν το φυτό Ρετινολαδιά (*Ricinus communis*) το οποίο φύεται στην περιοχή της Γαλιλαίας και έχει και αυτό γρήγορο ρυθμό ανάπτυξης.

Εικόνα 65: *Ricinus communis*

Σόργο

Sorghum bicolor

Poaceae

Εικόνα 66 : *Sorghum bicolor*

"καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς ἐξ αὐτῶν καὶ λαβὼν σπόγγον πλήσας τε ὄξους καὶ περιθεὶς καλάμῳ ἐπότιζεν αὐτόν."

Κατά Ματθαῖον 27, 48

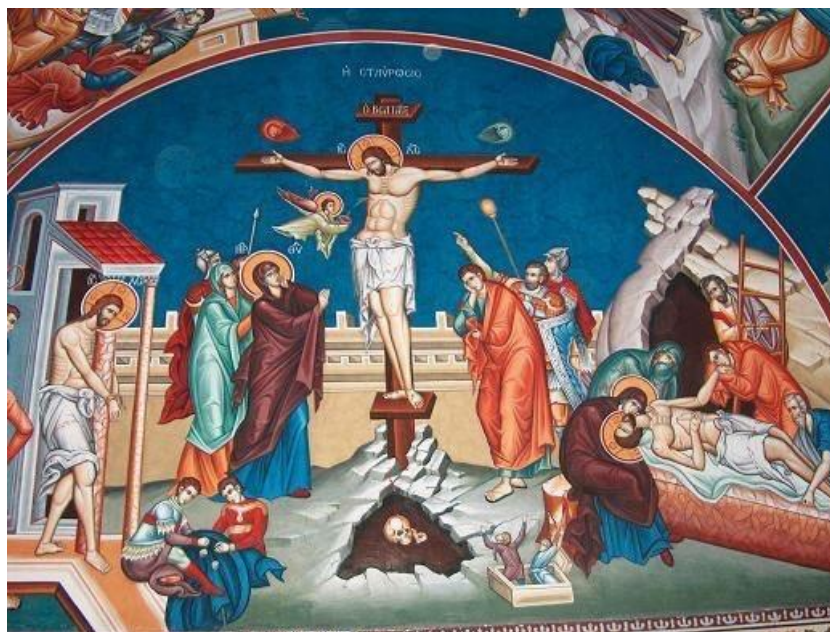
"Και αμέσως ένας από αυτούς πήγε και πήρε ένα σφουγγάρι, το βούτηξε στο ξίδι και, αφού το στέριωσε πάνω σ' ένα καλάμι, του έδωσε να πιεί."

Καταγωγή: Βόρεια Αφρική

Περιγραφή: Ψηλά μονοετή φυτά με ισχυρό πλήρη βλαστό ύψους 0,5 έως 4,5 μέτρα.

Χρήση: Χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή στις ανεπτυγμένες χώρες και για διατροφή στις αναπτυσσόμενες.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Ο Ιησούς κατά την σταύρωσή Του ζήτησε να πιεί, τότε ένας από τους στρατιώτες πήρε ένα σφουγγάρι βουτηγμένο σε μίγμα όξους, το έβαλε πάνω σε ένα καλάμι και το έδωσε στο Χριστό να πιεί (Κατά Ματθαῖον 27, 48. Κατά Μάρκον 15, 36). Ο Moldenke (1952) και άλλοι μελετητές προτείνουν το Σόργο (*Sorghum bicolor*) ή το καλάμι (*Arundo donax*) ότι χρησιμοποιήθηκε για να δώσουν ξύδι στον εσταυρωμένο.

Εικόνα 67 : Η σταύρωση

Σιτάρι

Triticum spp.

Poaceae

Εικόνα 68 : *Triticum sp.*

"εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ὁ ἐρχόμενος πρὸς με οὐ μὴ πεινάσῃ, καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε."

Κατά Ιωάννην 6, 35

"Τους εἶπε ὁ Ἰησοῦς: «Εγὼ εἰμαι αὐτό το ψωμί, ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ὅποιος ἐρχεται σ' ἐμένα δε θα πεινάσει, κι ὅποιος πιστεύει σ' ἐμένα δε θα διψήσει ποτέ."

Περιγραφή: Το σιτάρι ἔχει ταξιανθία στάχυ. Αποτελεῖται ἀπὸ ἓνα κύριο αρθρωτό ἄξονα (τὴ ράχη), που ἔχει εναλλάξ μικροὺς ποδίσκους (ραχίδια), οἱ ὁποῖοι φέρουν τὰ σταχύδια. Κάθε σταχύδιο περιβάλλεται ἀπὸ δύο βράκτια φύλλα που ὀνομάζονται ἐξωτερικά λέπυρα, σε ἀντιδιαστολή πρὸς τὰ ἐσωτερικά λέπυρα που περιβάλλουν κάθε ἄνθος. Στον καρπὸ, τὸ ἐνδοσπέρμιο συμφύεται με τὸ περικάρπιο. Τὸ ἐνδοσπέρμιο ἀποτελεῖται ἀπὸ μεγάλα παρεγχυματικά κύτταρα, γεμάτα με ἀμυλόκοκκους, ἐκτός ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ στρώμα ὅπου ἀφθονοῦν οἱ ἀλευρόκοκκοι. Ἀλευρόκοκκοι βρίσκονται καὶ στο ἐσωτερικὸ τοῦ ἐνδοσπερμίου ἀλλὰ σε μικρότερη ἀναλογία.

Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Αναφορὲς στὴν Ἀγία Γραφή: Ὁ Χριστὸς παρομοίασε τὸν ἑαυτό του σαν ἓνα κόκκο σιταριοῦ. Ὅπως με τὸν "θάνατο" τοῦ σιταριοῦ ἀρχίζει μιὰ διαδικασία ζωῆς καὶ ἀπὸ ἓνα σπυρί φυτρώνουν ἑκατοντάδες νέοι κόκκοι σιταριοῦ ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἔδωσε στους ἀνθρώπους νὰ κατανοήσουν

το θάνατο και την ανάστασή του. «ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει.» (Κατα Ιωάννην 12, 24)

Το σιτάρι επίσης συμβολίζει την εκκλησία όπως μαζεύεται το απλωμένο σιτάρι από το χωράφι και γίνεται ένα ψωμί έτσι και οι πιστοί διασκορπισμένοι σε διάφορα μέρη συγκεντρώνονται στον ναό και συγκροτούν το σώμα την εκκλησίας.

Ο Χριστός είναι ο ουράνιος ἄρτος που δεν δίνει μόνο δύναμη στους ανθρώπους να συνεχίζουν την πορεία τους σ' αυτό τον κόσμο αλλά τους εξασφαλίζει αθάνατη και αιώνια ζωή. «οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον· οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ. ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.» (Κατά Ιωάννη 6, 49-51).

Εικόνα 69 : Ο ἄρτος

Αμπέλι

Vitis vinifera

Vitaceae

Εικόνα 70 : *Vitis vinifera*

"Εγώ είμι ή άμπελος ή άληθινή, και ό πατήρ μου ό γεωργός έστι."

Κατά Ιωάννην 15, 1

"«Εγώ είμαι το αληθινό κλήμα, κι ο Πατέρας μου είναι ο αμπελουργός.»"

Περιγραφή: Αναρριχώμενα, φυλλοβόλα είδη, με πράσινα φύλλα. Την άνοιξη έχουν πράσινα άνθη και ακολουθούν πολλές φορές εδώδιμοι καρποί, τα σταφύλια.

Κλίμα και έδαφος / Απαιτήσεις: Αναπτύσσονται σε ουδέτερα ή αλκαλικά, μέτρια υγρά, στραγγιζόμενα εδάφη και σε ηλιόλουστες ή ελαφρά σκιασμένες θέσεις.

Καλλιεργητικές φροντίδες: Κλαδεύονται αυστηρά νωρίς την άνοιξη.

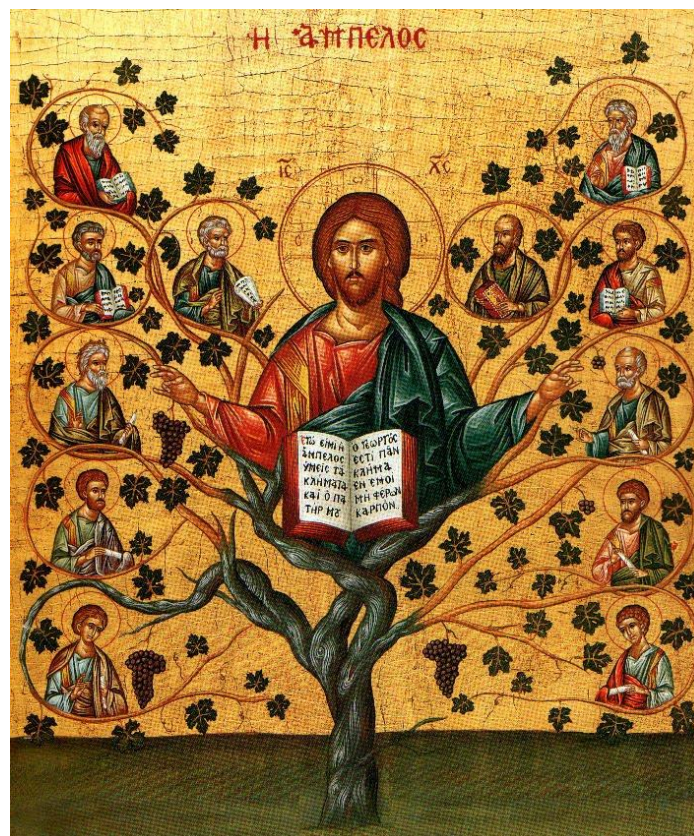
Πολλαπλασιασμός: Πολλαπλασιάζονται με μοσχεύματα ή με εμβόλια για τις καρποφόρες ποικιλίες.

Χρήσεις: Φυτεύονται για να αναρριχηθούν σε πέργκολες και φράχτες.

Αναφορές στην Αγία Γραφή: Ο Ιησούς πολλές φορές στη διδασκαλία του χρησιμοποίησε το αμπέλι και τον οίνο είτε σε παραβολές είτε ακόμα και σε θαύματα. Το πρώτο θαύμα του Ιησού δεν ήταν άλλο από το "εν Κανά της Γαλιλαίας" όπου μετέτρεψε θαυματουργικά το απλό νερό σε τέλειο κρασί και όλοι θαύμασαν την δύναμή του. Στο κατά Ματθαίον 21, 33-34 με την παραβολή των κακών γεωργών διδάσκει πάλι χρησιμοποιώντας το αμπέλι. Επίσης στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο (15, 1) παρομοιάζει τον εαυτό του ως την άμπελο και τους μαθητές του τα κλήματα. Ο Χριστός είναι ο κορμός της κληματαριάς που κρατά όλες τις κληματόβεργες.

Συναντάται το σύμβολο της αμπέλου που φανερώνει την εκκλησία ή οποία με πρώτους βλαστούς τους Αγίους Αποστόλους αυξάνει και απλώνεται παντού γιατί μένει πάντα ενωμένη με τον Χριστό. Από την άμπελο παράγεται το κρασί που γίνεται το αίμα του Κυρίου, το οποίο κοινωνούμε για να ενωθούμε μαζί του κατά την Θεία Λειτουργία. Όπως ο ίδιος είπε κατά το Μυστικό Δείπνο.

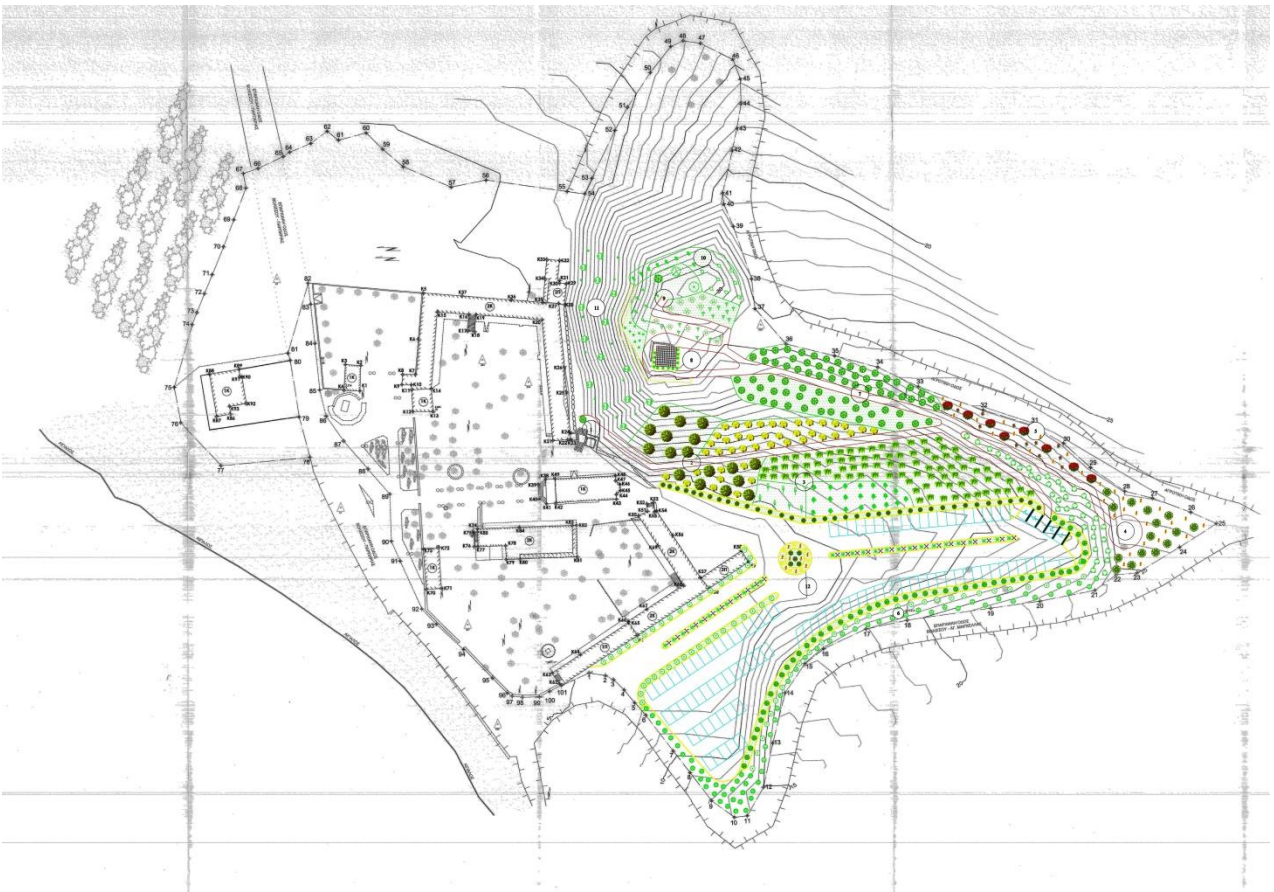
Στους Χαιρετισμούς της Παναγίας χαρακτηρίζεται ως "άμπελος αληθινή" και " Χαῖρε, βλαστοῦ ἁμαράντου κλῆμα".

Εικόνα 71 : Η άμπελος

3. Περιγραφή βοτανικού κήπου "Ο Κήπος της Εδέμ"

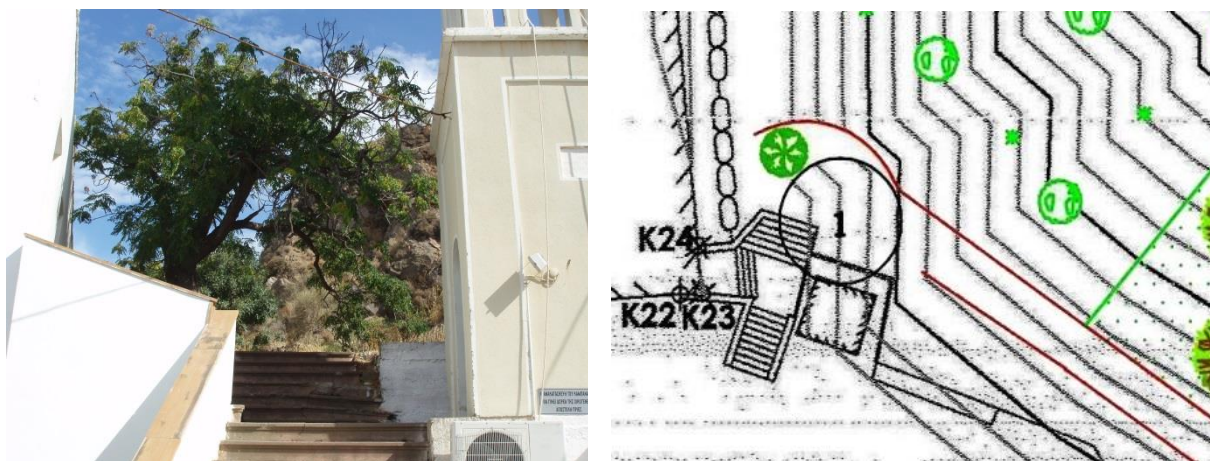
Στην εισαγωγή της πτυχιακής εργασίας γίνεται αναφορά για το λόγο που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο θέμα. Ως αποτέλεσμα προτείνεται η δημιουργία του "Κήπου της Εδέμ" ο οποίος μάλιστα επιλέχθηκε να εφαρμοστεί στην Αγία Μαρκέλλα στη Βολισσό της Χίου. Στο "Ιερό προσκύνημα Αγίας Μαρκέλλης Βολισσού" συρρέουν χιλιάδες κόσμου ιδιαιτέρως τους καλοκαιρινούς μήνες για να προσκυνήσουν τη θαυματουργή εικόνα της και τον τόπο του μαρτυρίου της. Σε χώρους του προσκυνήματος, που μέχρι σήμερα μένουν ανεκμετάλλευτοι και φύεται μόνον αυτοφυής βλάστηση της περιοχής, χρησιμοποιούμενοι ανεξέλεγκτα ως χώροι στάθμευσης, προτείνεται με την παρούσα εργασία δημιουργία οργανωμένου χώρου στάθμευσης και στον περιβάλλοντα χώρο του δημιουργία μιας ελεύθερης διαδρομής του "Κήπου της Εδέμ". Αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας εκτός της οργάνωσης του χώρου θα είναι η πραγματική επαφή του προσκυνητή/επισκέπτη με τα φυτά, τη χρήση τους στην ορθοδοξία καθώς επίσης και με πινακίδες σε κάθε ομάδα φυτών θα εξηγείται η αναφορά στην Αγία Γραφή (πρωτότυπο κείμενο – εξήγηση) και η χρήση τους στην εκκλησιαστική ζωή.

Εικόνα 72: Σχέδιο του "Κήπου της Εδέμ"

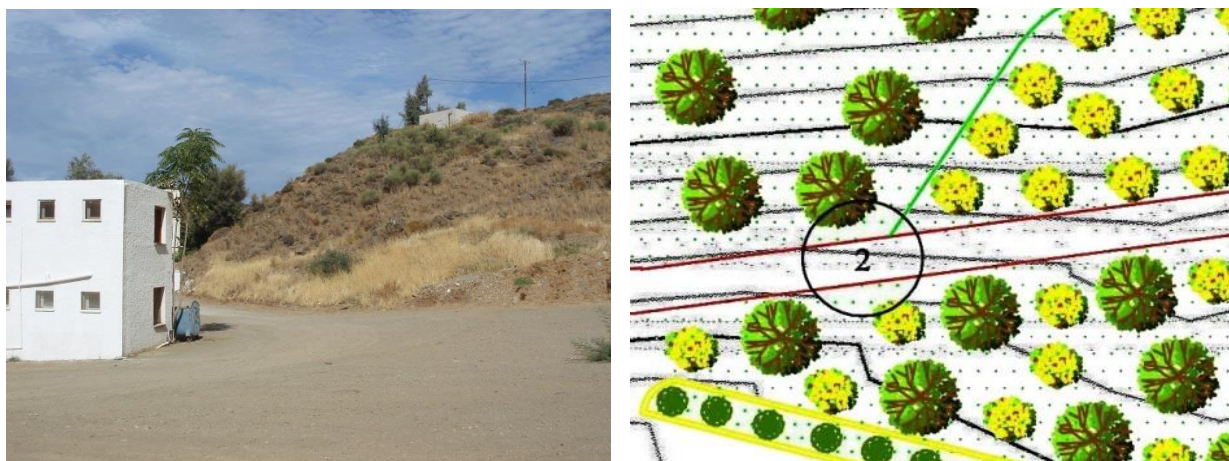
“Ο Κήπος της Εδέμ” χωρίζεται 12 σε ενότητες.

Η πρώτη ενότητα βρίσκεται ακριβώς απέναντι από την έξοδο του ναού και σε οπτική επαφή του προσκυνητή βγαίνοντας από το ναό έτσι σαν να τον καλεί να επισκεφτεί το σημείο αυτό. Για αυτή την ενότητα επιλέχθηκε ο βάτος (*Rubus sanguineus*) όπως αναφέρεται και στην εργασία, όπου μέσα σε αυτόν κρύφτηκε η Αγία και ξεκίνησε το μαρτύριό της. Έτσι, προτείνεται να δημιουργηθεί ένας μεταλλικός θόλος όπου γύρω από αυτόν θα φύτεται η βάτος. Μέσα στο θόλο θα δημιουργηθεί προσκυνητάρι όπου θα εικονίζεται η Αγία Μαρκέλλα μέσα στο βάτο και ο πατέρας της να βάζει φωτιά ύστερα από υπόδειξη του βοσκού της περιοχής, όπως αναφέρεται στο βίο της Αγίας.

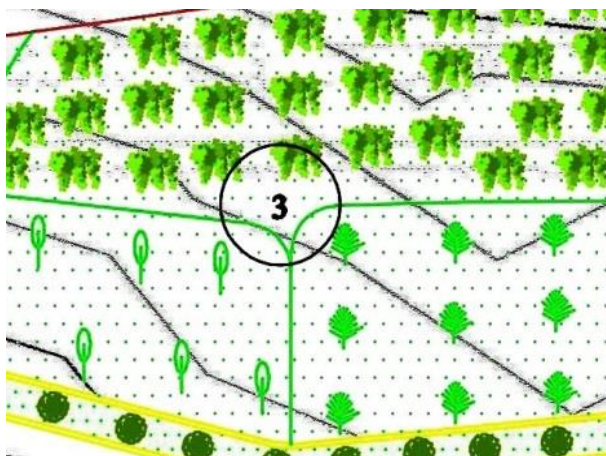
Εικόνα 73: Τοποθεσία πρώτης ενότητας με προσκυνητάρι της Αγίας Μαρκέλλας (Καμπαναριό)

Η δεύτερη ενότητα προτείνεται να έχει Ακακίες Κωνσταντινουπόλεως (*Albizia julibrisin*), Μηλιές (*Malus sp.*) και Αμυγδαλιές (*Prunus amygdalus*).

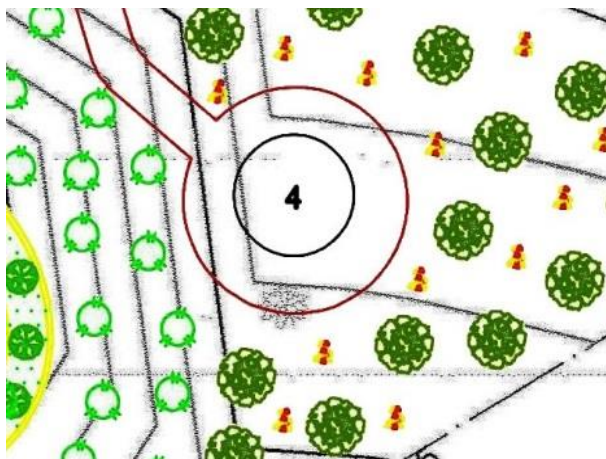
Εικόνα 74: Τοποθεσία δεύτερης ενότητας.

Η τρίτη ενότητα θα έχει σιτηρά σόργο (*Sorghum sp.*) και σιτάρι (*Triticum spp.*) και αμπελώνα (*Vitis vinifera*).

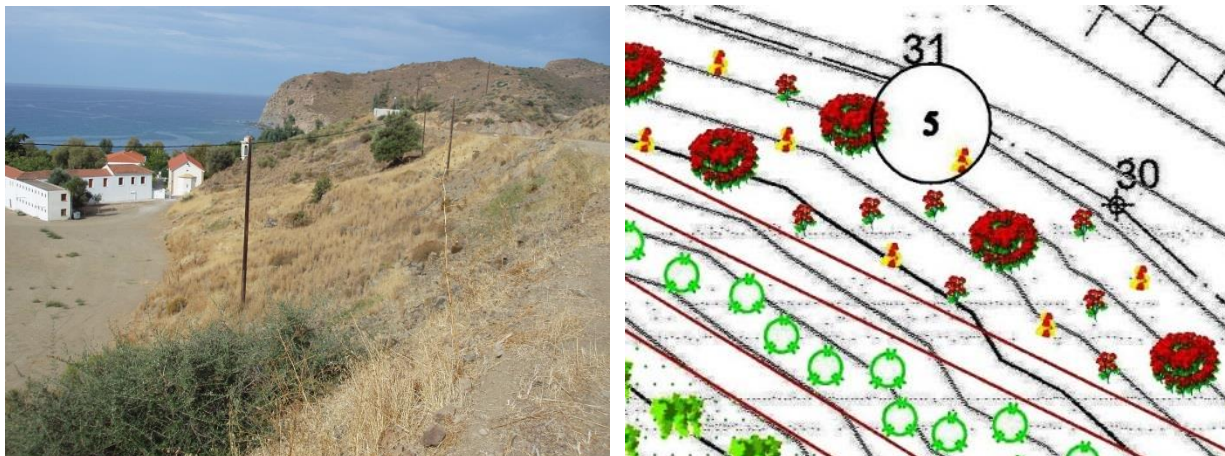
Εικόνα 75: Τοποθεσία τρίτης ενότητας με τα σιτηρά και τον αμπελώνα

Στην τέταρτη ενότητα διαμορφώνεται καθιστικό όπου περιβάλλεται από Κουτσουπιές (*Cercis siliquastrum*), Καρυδιές (*Juglans regia*), Βελανιδιές (*Quercus sp.*) και Συκιές (*Ficus carica*).

Εικόνα 76: Τοποθεσία τέταρτης ενότητας, χώρος καθιστικού

Επιστρέφοντας στα δεξιά στην πέμπτη ενότητα θα δημιουργηθεί τριανταφυλλώνας (Rosa sp.).

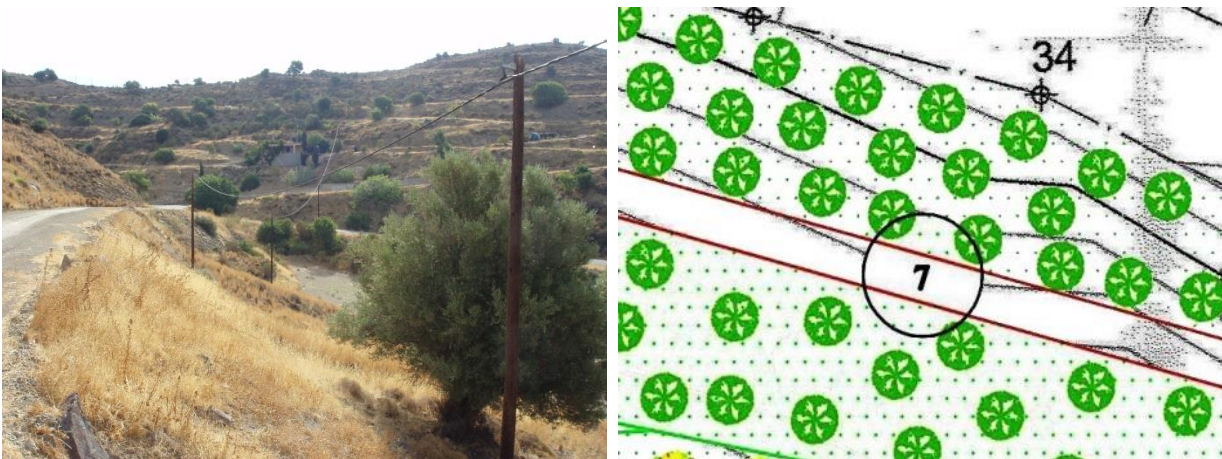
Εικόνα 77: Τοποθεσία πέμπτης ενότητας, ο τριανταφυλλώνας

Στην διασταύρωση των διαδρομών προσφέρεται πανοραμική θέα του κήπου όπου με καθοδηγητικές – επεξηγηματικές πινακίδες παρατηρεί ο επισκέπτης εκ του μακρόθεν την έκτη ενότητα με τα δασικά είδη: Κυπαρίσσια (*Cupressus sempervirens*), Κέδρους (*Cedrus libani*) και Σχίνους (*Pistaccia lentiscus* var. *chia*). Ο τρόπος αυτός επιλέγεται λόγω της μη εύκολης πρόσβασης σε αυτά που όμως λόγω του μεγέθους τους είναι ευδιάκριτα από το σημείο που βρίσκεται ο επισκέπτης και εύκολα κατανοητά.

Εικόνα 78: Τοποθεσία έκτης ενότητας, δασικά είδη.

Στην έβδομη ενότητα προτείνεται δημιουργία του "Κήπου των ελαιών" όπου και φυτεύονται ελιές (*Olea europaea*).

Εικόνα 79: Τοποθεσία έβδομης ενότητας, ο "Κήπος των ελαιών"

Στην όγδοη ενότητα όπου τώρα υπάρχει δεξαμενή νερού από εμφανές μπετόν προτείνεται να διαμορφωθεί γύρω από αυτή, πετρόκτιστη αρτάνα φύτευσης με πασιφλώρα (*Pasiflora sp.*). Πάνω δε από τη δεξαμενή προτείνεται δημιουργία καθιστικού πέργκολας με κληματαριά (*Vitis vinifera*). Έτσι σε αυτό το καθιστικό δύναται ο επισκέπτης να έχει πανοραμική άποψη του όλου χώρου καθώς επίσης και κοντινή οπτική επαφή με την ανάντη σε αυτό ένατη ενότητα.

Εικόνα 80: Τοποθεσία όγδοης ενότητας, καθιστικό πέργκολας

Στην ένατη ενότητα "Γολγοθάς" η διαδρομή γίνεται ελικοειδές ανηφορικό μονοπάτι που περνάει ανάμεσα από τον ανθώνα με ανεμώνες (*Anemone coronaria*) , Λίλιο (*Lilium candidus*) και Κρίνους χαλκηδόνιους (*Lilium chalcidonium*) καθώς επίσης και από βραχόκηπο με Αλόη (*Aloe vera*) και Αφάνα (*Sarcopoterium spinosum*). Έτσι καταλήγει σε έναν μεγάλο ξύλινο σταυρό που περιβάλλεται από τα 3 δέντρα που χρησιμοποιήθηκαν κατά την παράδοση για την κατασκευή του Τιμίου Σταυρού.

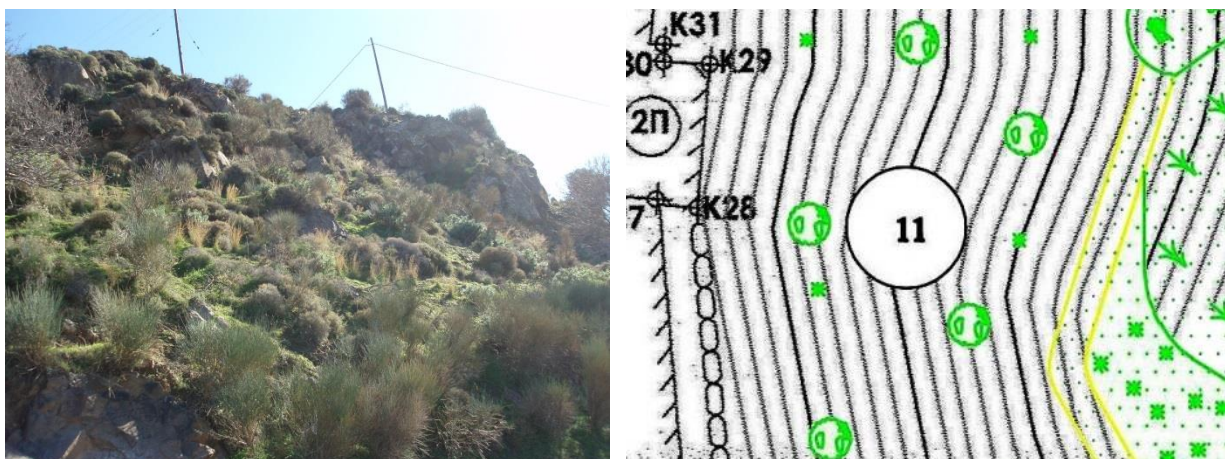
Εικόνα 81: Τοποθεσία ένατης ενότητας, "Γολγοθάς"

Στη δέκατη ενότητα πίσω από το "Γολγοθά" φυτεύεται καλαμιώνας (*Arundo donax*) και ροδιές (*Punica granatum*)

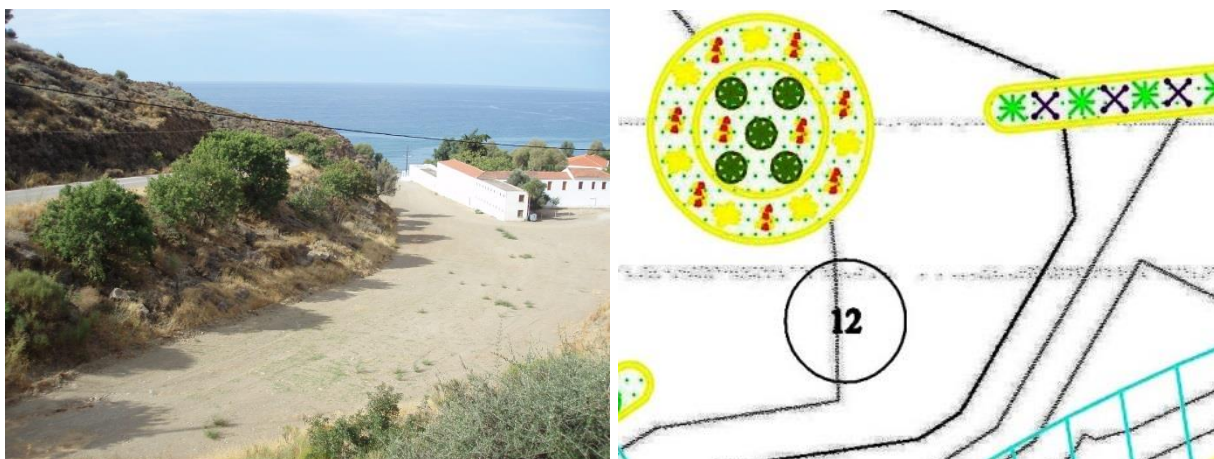
Εικόνα 82: Τοποθεσία δέκατης ενότητας

Η εντέκατη ενότητα αφορά το χώρο κάτω από το Γολγοθά που είναι απότομη πλαγιά, προτείνεται να φυτευτούν Χαρουπιές (*Ceratonia siliqua*) και Αφάνα (*Sarcopoterium spinosum*).

Εικόνα 83: Τοποθεσία εντεκάτης ενότητας

Τέλος η δωδέκατη ενότητα ο χώρος στάθμευσης ορίζεται από μπορντούρες με Σκίνο (*Pistaccia lentiscus* var. *chia*), Δεντρολίβανο (*Rosmarinus officinalis*) και Μυρτιά (*Myrtus communis*). Ο χώρος ορίζεται με νησίδες στις οποίες φυτεύονται Φοίνικες (*Phoenix dactylifera*) και Βάτοι (*Rubus sanguineus*). Εμπρός από το ακαλαίσθητο υπάρχον κτίριο των χώρων υγιεινής φυτεύονται Κυπαρίσσια (*Cupressus sempervirens*) για την κάλυψη του.

Εικόνα 84: Τοποθεσία δωδέκατης ενότητας, χώρος στάθμευσης

Όλη η περίμετρος του κήπου ορίζεται από μπορντούρες με Αγριελιά (*Olea oleaster*), Μυρτιά (*Myrtus communis*), Δεντρολίβανο (*Rosmarinus officinalis*) και Σκίνο (*Pistaccia lentiscus* var. *chia*).

Ο κήπος της Εδέμ χωρίζεται σε 12 ενότητες λόγω του ιερού αριθμού 12 με αναφορά στις 12 φυλές του Ισραήλ, στους 12 μαθητές του Κυρίου και στα 12 ευαγγέλια.

4. Επίλογος

Στο τέλος της προπτυχιακής μου πορείας και πριν επιλέξω το θέμα της πτυχιακής μου εργασίας αναλογίστηκα πόσες και ποιες προσλαμβάνουσες είχα μέχρι τώρα. Οι εμπειρίες μου λόγω οικογενειακής και θρησκευτικής παραδόσεως ήταν τέτοιες που με επηρέασαν ως προς την ορθοδοξία και στο πώς κανείς τη βιώνει. Ταυτόχρονα δε στα χρόνια των σπουδών μου στην Ανθοκομία και Αρχιτεκτονική Τοπίου αποκόμισα γνώσεις, εικόνες, εμπειρίες και ερεθίσματα από τον φυτικό κόσμο ο οποίος για εμένα είναι κτίσμα του Θεού όπως βεβαίως και ο άνθρωπος. Στην έρευνά μου στο πώς λειτουργεί η εκκλησιαστική ζωή συνέδεσα τον τρόπο που διδάσκεται ο πιστός μέσα από το Ευαγγέλιο, τους Αποστόλους, την υμνογραφία, την αγιογραφία και αναρωτήθηκα για τα φυτικά σύμβολα στους ναούς και για την αναφορά των φυτών/καρπών στα ιερά κείμενα της Ορθοδοξίας μας και τότε μου εγκολπώθηκε η ιδέα να συνδυάσω για την πτυχιακή μου εργασία αυτά τα δύο πια βιώματά μου, την πίστη μου και την επιστήμη.

Έτσι μετά από συνεννόηση με τον καθηγητή μου κύριο Γεώργιο Καρρά, τον οποίο και ευχαριστώ για την ευκαιρία που μου έδωσε να ασχοληθώ με αυτό το θέμα, μου ανέθεσε για πτυχιακή εργασία τον τίτλο "Ο κήπος της Εδέμ - Αναζήτηση των φυτών της ορθόδοξης λατρείας". Βεβαίως όταν ξεκίνησα την έρευνα ανακάλυψα ότι η βιβλιογραφία που θα με βοηθούσε όσον αφορά το κομμάτι της σύνδεσης των φυτών/καρπών με την χριστιανική πίστη ήταν όχι λίγη αλλά τραγικά ελλιπής. Απειροελάχιστοι τίτλοι και στη Βιβλιοθήκη της Θεολογικής σχολής και στις μεγάλες βιβλιοθήκες "Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος", στη Βιβλιοθήκη "Κοραΐς Χίου" και στη βιβλιοθήκη του σταθμού Λαρίσης, στη βιβλιοθήκη του Γεωπονικού Πανεπιστημίου καθώς και σε άλλες μικρότερες βιβλιοθήκες, μηδέ εξαιρουμένου και του διαδικτύου όπου επισκέφτηκα. Έτσι η έρευνά μου έγινε δυσκολότερη. Παρόλα αυτά όμως μέσα από αυτές τις δυσκολίες πιστεύω ότι βγήκα κερδισμένος. Βέβαια για τις δυσκολίες δεν αναφέρομαι στις φυτολογικές πληροφορίες γιατί εκεί και η βιβλιογραφία και ο καθηγητής μου ήταν απλόχερα βοηθητικές.

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που είχα να αντιμετωπίσω ήταν να αποφασίσω ποια από τα φυτά/καρπούς τεκμηριωμένα και από τις δύο τώρα εμπλεκόμενες επιστήμες, θεολογική και γεωπονική έπρεπε να επιλέξω. Αν πατούσα μόνο στη θεολογική επιστήμη (αναφορές ή υποψίες) τότε συναντούσα εμπόδια από τη γεωπονική. Εάν ακολουθούσα μόνο τη γεωπονική τότε θα είχα πρόβλημα δογματικό της χριστιανικής πίστης. Ακόμα πιο δύσκολο έγινε όταν η βιβλιογραφία που μπόρεσα να βρω προερχόταν από καθολικές/προτεσταντικές πηγές.

Θέλω ταπεινά να ζητήσω συγνώμη από Θεό και ανθρώπους αν κάτι από αυτά έχω παραβεί. Πάντως θέλω να δηλώσω ότι αυτό το πόνημα βγήκε μετά από πολύ μελέτη,

προβληματισμό, συμβουλές από θεολόγους, από μεγαλύτερους μου άλλους ορθόδοξους Χριστιανούς (για το θέμα της παράδοσης) και αφού ασχολήθηκα και με θεολογικό θέμα δεχτείτε παρακαλώ ότι η Θεία Χάρis "τα ασθενή θεραπεύει και τα ελλείποντα αναπληροί".

Εδώ θα πρέπει να μην ξεχάσω να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους με βοήθησαν αφιερώνοντας τον πολύτιμο προσωπικό τους χρόνο για να βοηθήσουν στην πτυχιακή μου εργασία. Το αποτέλεσμα ίσως θα μπορούσε να είναι και καλύτερο πάντως προσπάθησα να μην είναι χειρότερο, έκανα το καλύτερο δυνατόν.

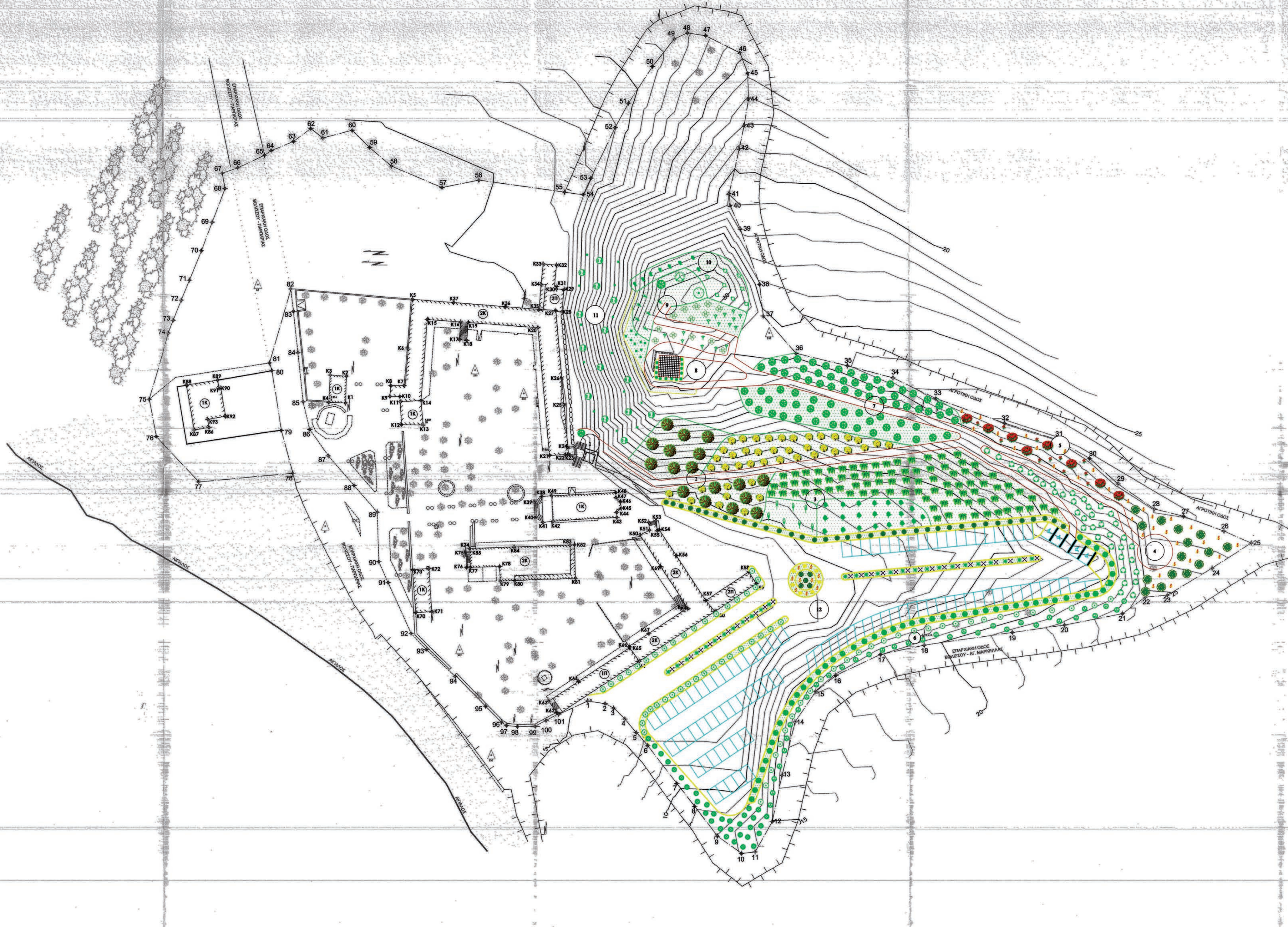
Από το πιο ταπεινό αυτοφυές έως το πιο ρωμαλέο δέντρο, από το πιο όμορφο λουλούδι μέχρι το πιο αιχμηρό αγκάθι στην πορεία τούτη το αποτέλεσμα με διδάσκει και πρέπει να μας διδάσκει πως όλα μα όλα της γης τα στολίδια ο άνθρωπος πρέπει να τα διαχειρίζεται σαν κτίσματα και αυτά του Θεού που τον έπλασε και έτσι να καταφέρουμε όλοι να φτάσουμε στην ανάσταση μέσα στην από τη γήινη πορεία μας.

Εικόνα 85 : Πίνακας του Robert Zünd. Η πορεία προς τους Εμμανούς (1877)

Βιβλιογραφία

- "Illustrated encyclopedia of Bible plants", F. Nigel Hepper, Inter Varsity Press.
- "Plants of the bible", John Hutton Balfour M.A, M.D., T. Nelson and sons, Paternoster Row.
- "Η Καινή Διαθήκη", Ελληνική βιβλική εταιρία.
- "Κήπος και Φυτά", Γιάννης Πατλής, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης
- "Οδηγός καλλωπιστικών φυτών", Γιάννης Πατλής, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης
- "Τα θεραπευτικά φυτά της βίβλου", Αναστασία Κανδύλη, Εκδόσεις Ψυχάλου.
- "Φυτολόγιο", Βλάσης Μπισμπίκης, Εκδόσεις Ψυχάλου
- "Η ορθοδοξία με λίγα λόγια και πολλά σκίτσα", έκδοση Χριστιανικής Στέγης Καλαμάτας, 4η έκδοση.

Υπεύθυνος Καθηγητής: **ΚΑΡΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ**

Φοιτητής: **ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΖΙΩΤΗΣ**

Θέση: **"ΠΕΡΟ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΚΕΛΛΗΣ" - ΒΟΛΕΪΣΣΟΣ - ΧΙΟΣ**

Τίτλος σχεδίου:
**ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ
ΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ
"Ο ΚΗΠΟΣ ΤΗΣ ΕΔΕΜ"**

Ημερομηνία: **ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2016**

Κλίμακα: **1 : 500**

- ΥΠΟΜΝΗΜΑ**
- Βάτος
  - Ακακία Κων/πόλεως
  - Μηλιά
  - Αμυγδαλιά
  - Σόργο
  - Σιτάρι
  - Αμπέλι
  - Κουτσουπά
  - Καρυδιά
  - Βελανιδιά
  - Συκιά
  - Τριανταφυλλιά
  - Κυπαρίσι
  - Κέδρος

- Σχίνος
  - Ελιά
  - Πασπαλιώρα
  - Ανεμώνη
  - Λίλιο
  - Κρίνος Χαλκηδόνιος
  - Αλόη
  - Αφάνα
  - Καλάμι
  - Ροδιά
  - Χαρουπά
  - Δεντρολίβανο
  - Μυρτιά
  - Φοίνικας